

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

L. III.

ŠT. 10. - 11.

HENRI BARBUSSE:

Internacionalist (Odlomek iz vojnega romana »Jasnost«).

E. VARGA:

Velika kriza 1929—30.

WYNANT DAVIS HUBBARD:

Afrika, veliko tržišče belih.

V. ŠK:

Psihoanaliza in individualna psihologija.

ANDRÉ MALRAUX:

Tako se živi (Odlomek iz romana).

—R—Š—:

Borba proti Marxu.

V. ŠKVARIN:

Tuje dete (Sovjetska komedija) (III).

SPECTATOR:

Vprašanje srednjih slojev (I).

ZAPISKI:

25 letnica smrti L. N. Tolstega. — Drama o Puškinu in Molièru. — Shakespeare med grešniki na sodni dan. — Ruski prevodi iz zapadnih literatur. — Nova predstava Voskovca in Wericha. — Aragonova knjiga o socialističnem realizmu. — Slovensko gledališče in Prosvetna zveza. — Samomori na Čehoslovaškem. — O Tavčarjevem romanu »4000«. — Knjiga o biologiji in marksizmu.

19

OKTOBER - NOVEMBER

35

UREDNIK BRATKO KREFT

Poziv naročnikom in vsem poverjenikom!

Uprava »Književnosti« prosi, da vsi zamudniki nemudoma plačajo zaostalo naročnino in po možnosti poravnajo naročnino do konca leta. S to številko se začne IV. četrletje in treba je plačati četrti obrok. Nikar ne odlašajte! Zamudniki so velikokrat krivi, če listi redno ne izhajajo. Nikar ne delajte tega! Naročnina za »Književnost« je vendarle tako majhna, da ni izgovora zanjo.

Pridobivajte novih naročnikov!

Vedno in povsod agitirajte za »Književnost«!

Vsak napreden Slovenec mora biti naročnik »Književnosti«!

Cankarjeva družba sporoča vsem svojim naročnikom, da bodo knjige za l. 1936 izšle sredi meseca novembra in to radi tehničnih težkoč, ki so izdajo nekoliko zavlekle. Cankarjeva družba prosi vse naročnike oproščenja in potrpljenja. Knjige bodo zelo lepo opremljene, vsebina zelo dobra in zanimiva ter bodo prav gotovo v veselje vsem naročnikom!

Opomba uredništva: »Reportažo iz zdravilišča«, ki je izšla v prejšnji številki, je napisal Ivan Vuk.

Henri Barbusse:

INTERNACIONALIST

(Odlomek iz vojnega romana »Jasnost«.)

Poleg »Ognja«, ki ga imamo v Debeljakovem prevodu (izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani), je napisal B. še vojni roman »Jasnost«, na koncu katerega pride do mnogo bolj konkretnih in jasnih sklepov kakor v »Ognju«. — O. p.

Na koncu vasi je živela v dolgi, rožnato poslikani hiši kmetica, ki je imela navado, da je mežikala z očmi, ko se je smehljala. Če sem prišel v njeno bližino v deževnem in meglenem vremenu ali pa ozarjen od pomladnega solnca, vselej sem jo opazoval iz vse svoje duše. Imela je majhen nosek in velike oči. Na njeni zgornji ustnici in na tilniku se je svetil lahen, plav puh kakor zlata sled. Njen mož je bil na fronti. Tej ženi so vsi dvorili in smehljala se je nam navadnim vojakom, kadar smo šli mimo. Rada se je pomenkovala s podčastniki in če je srečala častnika, je od spoštovanja obstala kakor okamenela. Mislil sem nanjo in pozabil sem o tem srečanju pisati Mariji.

Mnogi so povpraševali po kmetici in menili: »Ali je moči pri njej kaj doseči?« A mnogi so odgovarjali: »Pri njej ničesar ne dosežeš.«

Bilo je posebno svetlo poletno jutro. Pozajtrkovali smo našo jutranjo juho. Vojaki so se krohotali vinjenemu tovarišu, ki so ga togotili in dražili. Od časa do časa so ga škropili z vinom, da bi ga še bolj ujezili. Ta nedolžna zabava me je spominjala prizorov, ki jih je povzročil Termite s svojim govorčenjem o militarizmu in o svetu. Ali mene ni privlačevala in sem odšel. Šel sem vzdolž po tlakovani vaški cesti. Cvetlični popki po vrtovih in na plotovih so iztezali množico ljubkih, majhnih ročic, ki so bile še zelene in popolnoma zaprte. Jablane so bile polne rožnato belih cvetov. Povsod si čutil naglo bližanje pomladi. Tedaj sem se približal rožnato pobarvani hiši. Poslopje je stalo osamljeno ob cesti in je vpijalo vase vso solnčno svetlobo. Okleval sem. Šel sem mimo. Moji koraki so postali počasni in težki. Nato sem znova obstal. Nazadnje sem vendarle potrkal na vrata. Vstopil sem skoraj proti lastni volji.

Najprej samo svetloba! Pravokoten otok solnčnih žarkov je razsipel svojo luč po rdečih opekastih tleh v kuhinji. Lonci, skodelice, vse je žarelo v svetlobi. In ona je bila tam! Stala je ob

pomivalniku. Njene lakti in njen tilnik so bili razgaljeni. Pustila je teči vodo v tenkem, srebrnem curku v svetlikajoče se vedro, dočim je stala sama v rdečem lesketu odsefov, ki so padali nanjo s tal in z bakrene posode. Tudi neka zelenkasta svetloba je švigala po njeni polti. Pogledala me je in se mi nasmehnila.

Vedel sem, da se smehlja vedno in vsakomur. Toda bila sva sama. Čutil sem, da se je v meni vzburkalo blazno poželjenje. V meni je gospodovala sila, ki je bila močnejša od mene in je njej pretila z nasiljem. Bila je od trenutka do trenutka lepša. Skozi obleko so silile njene oblike in so dajale očem podobo njene postave. Nad njenimi svetlikajočimi se čevlji je drgetalo in valovalo njeno krilo. Opazoval sem njen tilnik, njeno grlo in vse, kar se je tam tako skrivnostno začenjalo. Močan vonj se je prelival okoli njenih ramen. Bil je kakor resničnost njenega telesa. Neslo me je k njej, gnal sem se k njej in nisem mogel izgovoriti nobene besede.

Nalahno je sklonila glavo. Pod gostim pajčolanom njenih las so se stikale obrvi. Nemir se je zrcalil v njenih očeh. Bila je navajena na opičje otročarije zaslepljenih mož. Toda to bitje ni bilo namenjeno meni. Njen suhi nasmeh me je zadel, zmuznila se je in mi pred nosom zaloputnila duri.

Odpahnil sem vrata. Sledil sem ji v kamrico na podstrešje. Jeceljal sem. Njena prisotnost me je znova razburila. Iztegnil sem roko za njo. Izvila se mi je za zmerom. Nekaj strašnega se je zgodilo.

Kajti zidovje in tramovje se je zrušilo na kup, zadonel je tresk, v kotu se je odprl strahovit požiralnik in vse je bilo polno črnega ognja. In ko me je udar vulkanske sape tresčil ob steno, mi ožgal oči, mi raztrgal ušesa in razbil možgane, sem zagledal ženo, ki je bila kakor pošast ovita v rdeče in črne oblake. Razbita in iztrgana opeka je letela naokoli. Kakor strašča prikazen se je dvignila žena v belordeči motnjavi oblek in perila. In nekaj pošastnega, docela razgaljenega, iz samega drobovja izvirajočega mi je z dvema iztegnjenima nogama planilo v obraz in mi zalilo usta z okusom žive krvi. Moral sem zavpiti in požreti... Vrtinec dima, pepela in strahotnega, veličastno grozečega hruma me je pogoltnil. Nazadnje se mi je posrečilo, da sem se izmuznil med zidovi, ki so se opotekali semtertja kakor jaz sam. Tedaj se je hiša zrušila. Ko sem se reševal po majavih tleh, so me zadevali drobci kamnov, ki so se blazno podirali, zadevali so me žvižgajoči razstrelki raztreščenih kamnov, ki so se vrtinčili v oblakih prahu. Vse okoli mene je bilo kakor divje razgibano šumenje peroti.

Pravi vihar strelav je vršel naravnost na to mesto. Malo dalje odtod se vojaki niso mogli vzdramiti od začudenja, kajti hišo je razneslo tik pred njimi. Niso se mogli približati, tako strašno so žvižgali streli, ki so udarjali povsod, in drobci so trgali hišo kakor rešeto pri slehernem udarcu. Vojaki so stali v

varstvu nekega zidu in so gledali, kako je žarelo razpadajoče poslopje pod oblaki dima in pod svetlikanjem bliskov.

Neki tovariš z docela zmedenim pogledom mi je rekel: »Saj si ves oblit s krvjo!«

Bil sem še ves omamljen in brez moči od razburjenja; gledal sem tisto hišo, v kateri so bivali ljudje in katere kosti in hrbtnica so bile razsekane.

Hiša je bila zgoraj razbita in vse pročelje je ležalo raztreseno na tleh. Videti je bilo samo izžgane votline sob in če je za sekundo zažarel blisk, se je pokazala geometrična črta kamina. Na ogrodju postelje je ležala blazina, podobna odprtemu drobovju. V višini nadstropja je ostal košček tal in njih temna barva se je odbijala od svetle celote; tam je bilo videti trupli dveh častnikov. Bila sta prestreljena in sta kakor prikovana sedela pri mizi. Bržkone sta zajtrkovala, ko je udaril strel. Po vsem videzu sta dobro jedla, kajti jasno je bilo videti krožnike, kozarce in steklenico šampanjca.

»To sta poročnik Norbert in poročnik Ferriere,« je nekdo dejal.

Eden teh dveh pošastnih gostov je sedel vzravnan. Smejal se je z razkranim podbradkom, ki je bil videti dvakrat širši in je zeval v glavi. S slavnostno kretnjo, z zadnjo kretnjo je dvignil častnik roko, ki je ostala negibna v tem zgibu. Drugi je opiral komolce na rdeči prt. Njegovi lepi plavi lasje so bili še skrbno počesani, njegov izraz je bil silno napet, njegovo obličje omadeževano s krvjo in pokrito z brezobličnimi lisami. Zdelo se je, da sta oba mlada človeka zagrnjena v grozo, in vendar sta bila podobi mladosti in življenjske radosti.

Nekdo je zavpil: »Tu je še tretji!«

Tretji, ki sprva nihče ni opazil, je visel v zraku. Njegove roke so bingljale, s hrbtom je bil pribit na tram in je visel trdo usločen ob zidu. Ker je tako visel na zidnem okrasku, ga je oblivala kri in bil je videti kakor senca, ki se razteza v neskončno dolžino. Pri vsakem novem strelu so leteli okoli njega drobci in ga stresali, kakor bi tega mrtveca še ljubkovala in pritezala slepa moč uničevanja.

Drža tega pošastnega mrtveca, ki je tako visel, je bila zoprno vsiljiva.

Tedaj se je oglasil Termite: »Revež!« Zapustil je zavarovani prostor pod zidom; vpili so mu: »Ali si znorel! Saj ta je že vendar mrtev!«

Tam je stala lestev. Termite jo je zgrabil, jo nesel k razbiti hiši, ki so jo vsako minuto obletavali izstrelki.

Poročnik je zavpil: »Termite, prepovedujem vam iti tja! Saj to vendar nič ne koristi!«

Ali Termite se ni ustavil; niti obrnil se ni, ko je odgovoril: »Gospod poročnik, jaz sem gospodar nad svojimi kostmi!« Nastavil je lestev, splezal po njej in snel mrliča. Nad mrtvecem in nad živim človekom, ki sta drsela po zidnem ometu, so se penili valovi topih udarcev in oblakov belega prahu. Termite je stopil z mrtvim truplom z lestve. Zelo spretno ga je položil na tla, kjer je mrlič skrčen obležal. Potlej je Termite pritekel k nam in je trčil ob stotnika, ki je takisto gledal prizor.

Stotnik je dejal: »Povedali so mi, da ste anarhist. Toda vidim, da ste pogumen mož in to je že polovica Francoza!« Ponudil mu je roko. Termite mu jo je zgrabil in se je hotel narečiti, kakor da ga ta čast malo gane. Ko se je vrnil med nas, je rekel: »Ne vem, zakaj. Je docela noro. Toda ko sem videl tega fanta tako viseti, sem se spomnil njegove matere!« Ko je to govoril, je brodil s prsti po svoji sršči bradi.

Občudovali so ga z nekakšnim spoštovanjem, zakaj prvič se je drznil vzpeti se na lestev, in drugič je šel skozi železno točo kot zmagovalec. Nobenega med nami ni bilo, ki ne bi vroče želel, da bi zmagovito izvedel isto, kar se je pravkar posrečilo Termiteu. Kajpak ni nihče razumel, kaj je tega svojevrstnega vojaka napotilo k temu dejanju.

Za trenotek je obstreljevanje ponehalo. Rekli so: »Sedaj je končano.« Vsi so se zbrali okoli Termitea. Eden je govoril za vse in je vprašal: »Torej si anarhist?«

Termite je odvrnil: »Ne, sem samo internacionalist. Samo zato sem to storil!«

Vzklik splošnega začudenja.

Termite je poskusil natančneje razložiti svoje misli. »Razumeš, jaz sem proti vsaki vojni.«

»Proti vsaki vojni? — Včasih mora biti vendar vojna. Na primer obrambna vojna.« Termite je trdovratno odgovoril: »Samo napadalne vojne so. Kajti če ne bo nobene napadalne vojne, ne bo tudi nobene obrambne vojne!«

Nov klic občudovanja.

Kmalu so se vsi pomirili in so klepetali zgolj zato, da bi se pač pomenkovali in potikali se po cestah, v katerih je še prežala nevarnost. Od časa do časa so ceste zatemnile razbitine, ki so letele in žvižgale pod nebom, ki je bilo še zmerom polno grozotnih presenečenj. Nekdo je dejal: »Hvala bogu, da taki ljudje kakor ti vsaj ne morejo ovirati Francije, da se pošteno pripravi na vojno.« Termite je odvrnil: »Žal, da ni bilo zadosti takih, kakršen sem jaz, da bi kaj takega preprečili. Če bi nas bilo več, ne bi bilo nobene vojne!«

»To moraš povedati Švabom in drugim, ne pa nam!«

Termite je odgovoril: »Vsem je treba povedati, vsem na vsej zemlji! Prav zato sem internacionalist!« Sključil se je in

šel k drugi skupini. Njegov nasprotnik je napravil nestrpno kretnjo, ker ni ničesar razumel, in je dejal: »Nič ne dé, Termite je vseeno boljši kakor pa mi vsi skupaj!«

Tu pa tam se je dogajalo, da so Termitea spraševali po kakšnih rečeh z neko samoumevnostjo, kateri sem se moral smehljati, včasih pa se zaradi nje celó jezili. Tako so ga ta teden vprašali: »Kaj pa vse to streljanje? Ali pomeni pripravo za novo ofenzivo?«

A Termite ni vedel nič več kakor vsi drugi.

E. Varga:

VELIKA KRIZA 1929—30

Vsaka ciklična kriza zavzema v zgodovini kapitalizma svoje posebno mesto. Vsaka kriza ima svoje značilne, njej lastne posebnosti. Skica splošnih vzrokov cikličnega toka kapitalistične produkcije nam ne zadošča, da bi dojel krizo 1929—33 v njeni konkretni raznolikosti. Če bomo hoteli podati stvarno analizo, bomo morali opustiti nekatera metodološka poenostavljenja, ki jih je uporabljal Marx, dotaknili pa se bomo novih momentov, ki so nastali v času razvoja kapitalizma.

a) Marx predpostavlja v svoji splošni analizi »čist« kapitalizem, t. j. družbo, ki jo tvorita samo dva razreda: meščanstvo in proletarijat. V resnici pa tvorijo danes večino človeške družbe »neodvisni producenti«: kmetje in obrtniki. Kmetje so najmočnejši odjemalci proizvodov kapitalistične industrije. Poljedelski produkti tvorijo kot surovine del konstantnega kapitala in služijo delavstvu kot hrana. Poljedelska proizvodnja ter kapitalistična industrija sta med seboj tesno povezani. Kljub prodiranju kapitala v poljedelstvo in zaslužnjevanju in najrazličnejšemu izkoriščanju kmeta po industrijskem in monopolističnem kapitalu, je vendar položaj kmečkega gospodarstva važen činitelj pri poteku posameznih cikličnih industrijskih kriz. Ugoden položaj v poljedelskem gospodarstvu ublažuje industrijsko krizo; agrarna kriza pa jo samo zaostruje in pogloblja.

b) Marx gleda na kapitalistično družbo kot na »enoten narod«, na kapitalistični trg pa kot na enotno »svetovno tržišče«; ne vpoštevata dejstva, da je kapitalistična družba organizirana v posamezne dele, katere ločijo državne meje in da je razlika med notranjim in zunanjim trgov. Pri analizi posameznih kriz, posebno pa pri analizi zadnje krize, moramo biti posebno pozorni na razkositost kapitalistične družbe v posamezne zapirajoče se države, ki se med seboj strahovito borijo za vsako najmanjšo oddajno možnost na »svetovnem trgu«, vpoštevati moramo, da se obsežnost mednarodne trgovine bolj in bolj krči, da

»svetovni trg« v starem pomenu besede razpada, da razpada mednarodni kreditni sistem itd.

c) Marxova ekonomska teorija, posebno pa njegova teorija kriz je zgrajena na industrijskem kapitalizmu, na kapitalizmu, v katerem vlada svobodna konkurenca. Sodobni kapitalizem pa je monopolistični kapitalizem — imperijalizem. Monopolistični značaj kapitalizma — ki nujno izhaja iz kapitalizma svobodne konkurence radi koncentracije kapitala potom akumulacije in centralizacije — zmanjšuje konzumno moč kapitalistične družbe in s tem sprejemljivost kapitalističnega trga na splošno. V monopolističnem kapitalu se prodaja blago za ceno, ki presega produkcijske stroške plus povprečno profitno mero. Vedno večja produktivnost dela v veleobratih monopolističnega kapitala pomeni stalno zviševanje profitov kapitala in vedno večje padanje dohodkov proletariata. V tem razvojnem stadiju kapitalizma se pojavi nov moment: monopolistični profit, stalno naraščajoči delež monopolističnega kapitala v celotnem profitu na račun malih producentov, malih kapitalistov, v notranjosti buržuazije same pa stalno naraščanje profitov ozkega kroga finančnih oligarhov. Konzumna moč kapitalistične družbe ter sprejemljivost celotnega kapitalističnega trga radi vedno širše in globlje monopolizacije stalno padata.

Položaj, ki ga zavzema monopolistični kapital kot delodajalec napram delavstvu, je izredno ugoden. Omogoča mu stalno zniževanje mezd pod vrednost delovne sile in sicer neposredno potom direktnega zniževanja mezd, posredno pa potom monopolističnega zviševanja cen onih proizvodov, katere konzumirajo delavci.

Monopolni profiti se ne kopičijo samo pri prodaji blaga za ceno, ki je višja kot so produkcijski stroški tega blaga, temveč tudi pri nakupu surovin, ki jih monopolistični kapital kupuje po ceni, ki je nižja kot pa znašajo produkcijski stroški teh surovin. Pri nakupu poljedelskih proizvodov ter industrijskih produktov, ki jih producira obrtnik, mala industrija ter mali kapital, si prisvaja monopolistični kapital del vrednosti s tem, da kupuje blago po ceni, ki neodvisnemu malemu producentu ne nudi niti dohodkov, ki bi presegali dohodek poljedelskega delavca. Zato konzumna moč teh slojev najbolj pada.

Monopolistični kapitalizem pa slabi kupno moč kapitalistične družbe tudi neposredno. Monopolne cene na tržiščih so možne samo v slučaju, če se dotok blaga na ta tržišča omeji. Zato morajo razvoj produkcijskih sil zavreti, nove produkcijske naprave monopolističnih produkcijskih panog pa prilagoditi v svrhu vzdrževanja visokih cen omejeni oddaji blaga.

Posledica tega je novo protislovje v monopolističnem kapitalizmu. Nujna posledica prizadevanja obdržati na tržišču visoke cene blagu je preprečevanje nadaljne širitve produkcije. Na drugi strani pa skušajo monopolistični kapita-

listi stalno zniževati produkcijske stroške z uvajanjem novih, tehnično popolnejših strojev, kar zopet vodi do zviševanja produkcijske kapacitete. Konkurenca v monopolističnem kapitalizmu namreč ni odpravljena.

Rezultat je ta, da so ciklične krize v monopolističnem kapitalizmu še ostrejšje in globlje kot pa krize v kapitalizmu svobodne konkurence. Hilferdingova trditev v »Finanzkapitalu«, v katerem pravi, da se bodo krize v imperializmu znatno omilile, je torej absolutno napačna. Ta trditev sloni na Hilferdingovem napačnem pojmovanju: on misli, da so krize samo posledica nepravilnega presojevanja potreb tržišča in iz njega izhajajočih nesorazmerij. On ne vé, da so krize posledica osnovnega protislovja med družbeno produkcijo in privatnim prilaščanjem, protislovja, ki se na zunaj izraža v protislovju med produkcijskimi silami in konzumno močjo, katero nujno vodi do nadprodukcije v vseh produkcijskih panogah. Popolnoma mehanično loči Hilferding konzumno moč družbe od razmerja med posameznimi produkcijskimi panogami.

»Konzumna moč družbe«, pravi Iljič, »ter razmerje med različnimi produkcijskimi panogami nista ločena, drug od drugega neodvisnega faktorja. Nasprotno; neko določeno stanje v uporabi blaga je eden od osnovnih temeljev pravilnega razmerja.«

Ker trdi Hilferding, da z razvojem monopolističnega značaja kapitalizma izginja tudi konkurenca, da postaja trg vedno bolj »pregleden«, izvaja dalje, da se morajo tudi krize vedno bolj omiliti. Marksistična teorija pa pravi, da se krize v monopolističnem kapitalizmu samo zaostrujejo, kar nam potrjujejo dejstva, ki smo jih dobili na podlagi stvarne analize kriz v dobi imperializma.

d) Marxova teorija kriz je bila zgrajena na dejstvih, ki so slonela na kapitalizmu, ki se je razvijal in rasel na znotraj in ven. Velika kriza 1929—33 pa se odigrava v dobi, ko ves kapitalistični sistem že sam propada, v dobi splošne krize kapitalizma in zadobiva radi tega ta kriza svojevrsten pečat.

Ne moremo se podrobneje baviti z analizo splošne krize kapitalizma. Lotili se bomo onih momentov, ki so za tvorbo in potek industrijskih kriz izredne važnosti.

a) Borba kolonialnih narodov proti imperializmu, dozorevanje subjektivnega faktorja — proletariata v kapitalističnih deželah samih, borba delovnega ljudstva Kitajske itd. poostrejuje in pospešujejo razpad kapitalizma, kar ovira vlaganje kapitalov v nova dolgoročna podjetja po vsem svetu.

b) Protislovje med produkcijskimi silami in produkcijskimi razmerami se v kapitalističnem svetu neprenehoma zaostruje. To protislovje prihaja do izraza v kroničnem pomanjkanju tržišč za produkte kapitalistične industrije, v neprestanih borbah za tržišča ter v vedno bolj zaostrenih imperialističnih nasprotjih, ki so nas privedla tik do druge periode imperialističnih vojn.

Kapitalu preostaja vedno manj možnosti za razne eksperimente in manevre. Kronično pomanjkanje tržišč prihaja ekonomsko do izraza:

1. V stalnem padanju konzuma industrijskih produktov s strani kmeta, ker trpi poljedelstvo na kronični (trajni) agrarni krizi.

2. V kroničnem kopičenju neizrabljenega kapitala, predvsem industrijskega kapitala (trajna neizrabljenost velikih delov produkcijskega aparata),¹ trgovskega kapitala ter bančnega kapitala (izjema je trenutna faza kreditne krize).

3. V trajni brezposelnosti najširših plasti ljudstva, ki ne izginja niti v dobah prosperitete in ki stalno narašča. (V dobi industrijskega kapitalizma so tvorile množice brezposelnih rezervno armado delovnih sil, toda že v prihodnji fazi prosperitete so izginile, česar pa v monopolističnem kapitalizmu ni več opaziti, vsaj v znatni meri ne.)

To so najvažnejši momenti iz splošne krize kapitalizma, ki veliko krizo 1929—33 tako poglobljajo, zaostrejujejo ter povečujejo njeno trajanje.

Globina krize.

Za merilo bomo vzeli padanje industrijske produkcije. Celoten indeks (kazalo) velja samo za Nemčijo:²

Leto prosperitete	Leto krize	Splošno stanje			Produkc. sredstva			Konzum. sredstva		
		Leto prosp.	Leto krize	Sprememba v %	Leto prosp.	Leto krize	Sprememba v %	Leto prosp.	Leto krize	Sprememba v %
1865	1866	15,9	16,0	+ 0,6	12,4	12,4	0,0	26,0	26,3	+ 1,2
1872	1874	22,9	21,5	— 6,1	17,6	16,9	— 4,0	38,0	34,3	— 9,7
1885	1886	32,2	32,7	+ 1,6	27,7	28,3	+ 2,2	45,0	45,1	+ 0,2
1891	1892	41,4	40,0	— 3,4	35,5	33,8	— 4,8	58,0	57,7	— 0,5
1900	1901	64,7	64,9	+ 0,3	62,1	61,6	— 1,6	75,0	72,2	— 3,7
1906	1908	84,3	78,8	— 6,5	83,0	76,4	— 8,4	89,2	87,0	— 2,5
1922	1923	71,4	46,9	— 34,4	70,7	43,6	— 38,6	76,3	58,8	— 22,9
1929	1932	103,2	61,2	— 40,6	103,0	48,0	— 53,0	106,2	79,4	— 25,3

Ta tabela s polno jasnostjo dokazuje naše prejšnje trditve:

a) V dobi industrijskega kapitalizma, v dobi, v kateri je nemška industrija beležila nagel porast, so bile krize v odločujočih panogah industrije zelo mile: v treh krizah sploh ni opaziti nazadovanja produkcije, temveč samo pojemanje brzine naraščanja.

b) V dobi industrijskega kapitalizma, ko monopoli še niso ovirali razvoja produkcijskih sil, ni bilo padanje produkcije,

¹ Produkcijska sposobnost nemške industrije se je l. 1929. izrabila 64%, l. 1933. pa komaj 35,7%, če vzamemo za osnovo 48 urni teden.

² Sestavil »Institut za proučevanje konjunktore«, Berlin.

produkcijskih sredstev (strojev itd.) nič večje od padanja produkcije konzumnih sredstev, temveč celo nižje.

c) V dobi imperializma, posebno pa v dobi splošne krize kapitalizma, pa industrijska produkcija kar skokoma pada. Istočasno pa se premika težišče krize radi učinkovanja monopolov ter radi trajnega zastoja produkcijskih sredstev, ki je posledica splošne krize — vedno bolj na produkcijo produkcijskih sredstev, a ne toliko na produkcijo konzumnih sredstev.

d) Zadnja kriza prekaša po svoji globini in dimenzijah (razsežnosti) vse prejšnje. Produkcija produkcijskih sredstev (strojev itd.) je padla kar pod polovico, med tem ko je padla produkcija konzumnih sredstev samo za četrtnino.

Za druge države nimamo statistik, ki bi bile tako sestavljene kot je zgornja. Pomagamo si s podatki in datumi stare industrije, ki nam pokazujejo, da je dinamika (gibanje) krize recimo v Združenih državah sev. Amerike skoraj ista kot v Nemčiji. Padec produkcije železa in jekla je v letih zadnje krize ogromen in ta dva produkta sta za ameriško produkcijo odločujoča. Nekoliko drugačno je stanje v Angliji in Franciji. V Angliji je bil padec produkcije v sedanji krizi razmeroma nižji kot v krizi prvih povojnih let. To izvira iz dejstva, da je v Angliji splošna kriza kapitalizma na višku ter v Angliji tudi l. 1928—1929 ni bilo nikakega porasta produkcije. V Franciji pa je bila kriza 1920—1921 razmeroma mila (padec produkcije je bil samo 11%, v sedanji krizi pa 35%) to pa radi tega, ker je bila izgradnja opustošenih predelov izreden odjemalec produktov kapitalistične industrije. Toda ta neenakomernost v posameznih državah na stvari ničesar ne spremeni: kriza 1929—1933 je kljub temu daleč najgloblja v zgodovini kapitalizma.

Odločujočo vlogo v izredni globini in ostrini zadnje krize igra kronična nadprodukcija produkcijskih sredstev, radi katere je produkcija produkcijskih sredstev posebno padla. Oglejmo si spodnjo tabelo:

Stanje svetovne industrijske produkcije (l. 1928 = 100):

	1913	1929	1930	1931	1932	1933
Produkcijska sredstva:	69	110	96	82	62	75
Konzumna sredstva:	81	105	98	91	89	96

V letu najgloblje krize 1932., je bila produkcija produkcijskih sredstev približno za 10% nižja od stanja v l. 1913., medtem ko je bila produkcija konzumnih sredstev l. 1932 približno za 10% višja od one l. 1913.

Naslednja tabela nam prikazuje padec produkcije v posameznih državah l. 1932:

Stanje industrijske produkcije l. 1932 (l. 1928 = 100):

	U. S. A.	Nemčija	Anglija	Poljska	Francija	Japonska
Produksijska sredstva	48,2	50,2	85,3	49,4	80	99,5
Konzumna sredstva	81,3	77,7	90,5	61,6	64	110,3

Statistika nam pokazuje neenakomernost stanja produkcije v posameznih državah. Najvišji padec produkcije beležita Nemčija in Zedinjene države. V dveh državah, v katerih je bil produkcijski aparat pred krizo najbolj zracionaliziran in razširjen. (V Poljski je pospešilo padec produkcije pomanjkanje kapitala, zastoj uvoza novih kapitalov.) Položaj Francije je v celotnem trajanju krize izjemen: padec produkcije produkcijskih sredstev je bil vedno manjši od padca produkcije konzumnih sredstev. Glavni vzroki temu izjemnemu stanju so: počasno napredovanje ter razmeroma zapoznel pričetek racionalizacije pred krizo, velika utrjevalna, kanalska ter pristaniška dela v krizi, pomembnost luksuzne industrije, ki je bila v krizi posebno močno prizadeta. V Angliji je padec produkcije razmeroma nizek, to pa vsled tega, ker je bila produkcija l. 1928., ki jo postavljamo za temelj, že izredno nizka. Japonska industrijska produkcija je dosegla svojo najnižjo točko že l. 1931.

V posameznih produkcijskih panogah so radi krize najbolj trpele: železna ter jeklena industrija, gradbena industrija; brodogradnja ter strojna industrija pa sta dobili izredno težke udarce, torej ona industrija, ki proizvaja produkte, ki bi morali služiti kot fiksni del konstantnega kapitala.

Seznamimo se z metodo, s katero skušajo podjetniki preprečiti vsako nadaljnje povečanje fiksnega kapitala. Nemški inženjer H. Schöning piše:

»V zadnjem polletju so bila naročila v nemški industriji strojnega orodja izredno nizka. Naročevalci so bili po večini srednji in mali podjetniki. Veliki obrati in koncerni so se nabave novih produkcijskih naprav večinoma vzdrževali. Svoje potrebe so krili s stroji onih oddelkov v svojih obratih, ki so bili ali malo ali pa sploh nezaposleni.«

V letnem poročilu ameriškega jeklenega trusta (United Steel Corporation) za leto 1931, čitamo:

»Povprečna letna produkcija surovega jekla je znašala v letih 1922—1931 letno 43 milijonov ton. Letna produkcija 1931 pa samo 26 milijonov ton.«

L. 1932. pa je v U. S. A. padla produkcija surovega jekla za polovico produkcije l. 1931; produkcija surovega jekla pri tem še daleč ni krila potreb, ki so nastale radi obrabe starih produkcijskih naprav.

Padec fiksnega kapitala je v nekaterih slučajih očiten. Navedli bomo dva primera: ameriške železnice in bombazno industrijo.

V petletju pred krizo so železnice v U. S. A. izmenjale letno približno 2 milijona ton starih tračnic z novimi. L. 1932. pa so izmenjali samo 500.000 ton starih tračnic z novimi.

Prav iste razmere so v prevoznem materialu ameriških železnic (lokomotive, vagoni).

Naročilo se je:

	L. 1929	1931	1932 (do sept. 1933)
lokomotiv	1212	325	nič
osebni vozov	2303	11	nič
tovornih vozov	111.000	11.000	2000

Popravila na lokomotivah in vagonih so tako zanemarili, da je bilo več tisoč lokomotiv neuporabnih v primeri z leti pred krizo. (Podatki iz »Railway Age«.)

Število instaliranih bombaznih vreten:

	1. VIII. 1929 v milj.	1. II. 1933 v milj.	Padec v milj.	v %
v kapitalističnem svetu	156,7	148,4	8,3	5
Odpade na:				
Anglijo	55,9	48,0	7,9	14
U. S. A.	34,8	31,0	3,8	11
Nemčijo	11,3	9,9	1,4	13

Padec produkcije v tekstilni industriji je bil najjačji v največjih kapitalističnih državah; v kolonijah pa se je tekstilna industrija tudi v letih krize stalno širila. Padec produkcije v tekstilni industriji treh vodilnih kapitalističnih držav je večji kot pa celoten padec tekstilne produkcije vseh ostalih držav.

Isto sliko nam nudi razvoj tonaže pomorskega brodogradnje.

Netto tonaža v milijonih brutto-tonah:

	skupnc	parnike	motorne ladje
junij 1929	68,07	59,78	6,63
julij 1934	65,58	53,75	10,60
	— 2,49	— 6,03	+ 3,97

Te številke še nekako zakrivajo nasprotja in protislovja razvoja. V letih 1929—1933 so zgradili približno 9 milijonov ton novih ladij, tako da je znašala tonaža starih neuporabljivih ladij okoli 12 milijonov ton. Od tega jih je bilo samo do sredine l. 1933 odpuščenih iz prometa 11,6 milijonov ton. Toda mednarodna konkurenca in vojne priprave silijo h gradnji novih, še hitrejših motornih ladij. Sredi l. 1934 je bilo v gradnji približno 1,2 milijona ton novega brodogradnje.

Ti podatki in dejstva — ki bi jih lahko poljubno razširili — nam zgovorno pričajo o globini in dalekosežnosti velike gospodarske krize, ki po svojih dimenzijah in posledicah prekaša vse svoje predhodnice. Produkcija bi še neprimerno bolj padala, če ne bi živeli v dobi ogromnih vojnih priprav, ki zaposlujejo del težke in lahke industrije. Gniloba kapitalizma je v teh dejstvih še več kot jasna.

Vseobsegajoči značaj krize.

Zadnja kriza se loči od vseh prejšnjih po svojem vse obsegajočem značaju. Če proučujemo katerokoli od prejšnjih kriz, vidimo, da so bile posamezne dežele ter produkcijske panoge, ki jih kriza ni zajela. Sedanja kriza, ki se je preplela še z agrarno krizo, pa je zajela vse dežele: industrijske in agrarne države, imperialistične sile in kolonije, produkcijo produkcijskih in konzumnih sredstev, produkcijo surovin in živil, notranjo ter zunanjo trgovino, borze ter kredit.

Izjemo tvorijo samo one produkcijske panoge, ki služijo direktno pripravam oboroževanja in vojne: gradnja letal, izdelovanje umetne svile, panoge kemične industrije itd. V teh panogah je narasla produkcija tudi med krizo, z gradnjo novih obratov in naprav so njihovo kapaciteto še zvišali, kljub temu da stare naprave še daleč niso izrabljene.

Svetovna produkcija
umetne svile v 1000 dvojnih metrskih stotih:

1923	1929	1930	1931	1932	1933
174	208	200	224	240	302

Razvoj je bil zelo neenakomeren. Po ocenitvi Društva narodov je japonska industrija umetne svile narasla od l. 1928 do l. 1933 od 7500 na 44.000 dvojnih metrskih stotov.

Dolgotrajnost krize.

Zadnja kriza je nedvomno najdaljša kriza v zgodovini kapitalizma. Točnih primerjalnih statistik nimamo. To pa iz sledečih razlogov:

a) Izbruh krize se dá sicer časovno točno določiti (kljub daljšemu dozorevanju krize v obliki kopičenja neprodanega blaga), toda prehod krize k depresiji ni nikak trenoten proces, ki bi bil časovno omejen. Časovni moment, v katerem pride kriza v depresijo se dá po prehodu najnižje točke krize določiti le približno. Časovno točno se dá določiti samo razdobje med najvišjo točko produkcije in najnižjo točko krize, s tem razdobjem pa še seveda kriza ni končana.

b) Iz tehničnih razlogov: za starejše cikle nimamo nikakih mesečnih podatkov, temveč samo letne. Omejili se bomo na nekatere primere iz U. S. A.

Trajanje padanja produkcije (mesečni podatki):

kriza	železo	premog	gradbene pogodbe
1907—1908	3	6	9
1920—1921	16	4	9
1929—1932	39	41	57

Dolgo trajanje padanja produkcije do najnižje točke krize, ki obenem določa dolgotrajnost krize, izhaja iz splošne krize kapitalizma, učinkovanja monopolov, ki skušajo ohraniti cene svojih produktov na primerni višini ter prizadevanja buržuazije, ki skuša potom državnih ukrepov krizo kolikor mogoče hitro odpraviti, a jo v bistvu samo zavlačuje.

Padec cen v krizi.

Padec cen v veliki krizi je bil — izjema je kriza prvih povojnih let — tako velik, kot ni bil v nobeni prejšnjih kriz. Ta močan padec cen povzroča nastajanje novih, odločilnih kriznih momentov: razvrednotenje valute, zastoj odplačil inozemskih dolgov ter padanje izvoza kapitalov. Z njihovimi vzroki se bomo točneje bavili.

Padec cen v odstotkih od l. 1929—1933 (letno povprečje):

Nemčija	Francija	Anglija	U. S. A.
32	36	31	31

Skoraj za isto višino odstotkov so padle cene v deželah, kjer ni bilo močnega razvrednotenja valute. Vzroki tega močnega padanja cen ne leže samo v ostrini krize same, temveč še v sledečem:

Med vojno je povpraševanje po blagu tako naraščalo, da so cene daleč presegale dejansko vrednost vseh vrst blaga. Ta trditve je v navideznem protislovju s teorijo marksizma, ki pravi, da določa vrednost blaga njegovo ceno. Toda tu so izjeme. Če vlada na tržišču stalno povpraševanje, ki presega ponudbo blaga, potem je skok cen nad vrednost določenega blaga nujen. Samo pod »normalnimi«¹ pogoji določa vrednost blaga njegovo ceno.

V vsakem ciklu naraščajo cene v dobi konjunktura nad vrednost blaga, v dobi krize pa padejo cene pod njegovo vrednost. Cene se ujemajo z vrednostjo blaga povprečno v celotnem ciklusu.

Naraščanje cen nad vrednost, ki se je pojavilo radi stalno naraščajočega povpraševanja v svetovni vojni, nikakor ne pobija Marxove teorije. Nasprotno, Marxove teorije to predvidevajo.

Cene v zlatu so naraščale do konca svetovne vojne nad 2-kratno višino cen v l. 1913. V krizi 1920—21 so padle samo za polovico, na kar so se cene na tem še vedno visokem nivoju stabilizirale. Višina cen je nihala v letih 1922—1929 okoli 150, če predpostavimo, da je bila višina cen l. 1913 100. Vzrok temu so

bili nekateri važni elementi produkcijskih stroškov, ki so zelo narasli: najemnine, rente, uradniške plače, davki itd. Ti elementi so držali cene na precejšnji višini, kljub temu, da sta se povpraševanje in ponudba precej krila. Prišla je druga težka kriza, ki je vrgla cene na višino vrednosti blaga. (Vrednost blaga sama pa je v primeri z vrednostjo blaga predvojnih let radi povečane produktivnosti dela padla.) Toda to prilagojevanje je bil silen proces, ki je krizo zaostрил, zrahljal ves mednarodni kreditni in menjalni sistem ter daje pečat sedanji depresiji posebne vrste.

Padanje profitov.

Vsaka kriza znižuje vsoto večvrednosti, ki si jo prisvaja kapitalist, kajti število delavcev pada, zniževanje mezd pa ne more nadoknaditi padca cen blaga. Padanje večvrednosti vsote je istovetna s padanjem kapitalistovih profitov.

Toda močan padec cen ima za posledico, da pada profit še močnejše kot pa večvrednost. Če med produkcijskim procesom cene surovin, pomožnih surovin itd. padajo, tedaj ne dobi kapitalist za svoje blago na trgu tiste vrednosti, ki bi krila produkcijske stroške, temveč vrednost, ki odgovarja vrednosti novih surovin itd., ki jih bo moral kupiti za nadaljno produkcijo. Kapitalist izkorišča delavce, si prisvaja večvrednost, toda profita nima nobenega. Čimdaljša je produkcijska doba, temvečja je zguba, ki jo ima.

Čisti dobički (profit minus obresti za izposojeni kapital, davki ter amortizacije) važnih industrijskih panog v U. S. A. so znašali:

Monopoli napram kupcu in dobavljalcu:

	Število podjetij	Kapital v milij.	Dobički v dolarjih	%
živilska industrija	41	785	44,1	5,6
mlekarstvo	10	321	19,8	6,2
krušne tovarne	21	366	27,9	7,6
tobak	28	894	110,3	13,4

Ti dvostranski monopoli, ki kupujejo surovine od neorganiziranih farmarjev po izredno nizkih cenah ter oddajajo blago direktno konzumentom, ki so radi tega lahko obdržali cene na precejšnjih višinah, pri katerih je produkcijska doba zelo kratka (pri pekarnah komaj 1 dan) in ki beležijo še vedno precejšnjo oddajo svojega blaga — so imeli tudi v dobi najhujše krize lepe dobičke.

Toda tega ugodnega stanja ni opazati v vseh panogah produkcije konzumnih sredstev.

Bombažna industrija ima izgube	13,7 milijon. dolarjev.
Volnena industrija ima izgube	11,0 milijon. dolarjev.
Ostale tekstilne panoge imajo izgube	11,6 milijon. dolarjev.

Še hujši je položaj v težki industriji, ki pridobivajo surovine sami, ali jih pa kupujejo po visokih cenah od drugih monopolistov. Klub najmočnejšemu monopolnemu položaju imajo radi močnega padca produkcije in dolge produkcijske dobe zelo velike izgube:

	Število podjetij	Kapital v mlj.	Izguba v dolarjih
Železo in jeklo	51	4,030	160,9
Strojne tovarne	73	537	39,0
Avtomobilska industrija	20	1,382	40,5
Gradbeni material	44	601	19,5
Bakrena industrija	14	450	10,7

Padec zunanje trgovine.

Posledica vsake ciklične krize je med drugim tudi padec zunanje trgovine; v veliki krizi pa je ta padec izredno močan. Vzroki:

a) Borba za tržišča je dovedla do carinskih ukrepov za vse one vrste blaga, ki se proizvajajo v državi sami: uvoz blaga, ki se proizvaja v domači državi, je iz tuje države skoraj onemogočen. To velja za poljedelske kakor za industrijske produkte.

b) Priprave za vojno učinkujejo na isti način.

c) Pomanjkanje inozemskih plačilnih sredstev ovira uvoz.

d) Skoraj docela ustavljen izvoz kapitalov.

Svetovna zunanja trgovina v milijardah starih zlatih dolarjev:

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Uvoz	34,7	35,6	29,8	20,8	14,0	12,5
Izvoz	32,8	33,0	26,5	18,9	12,9	11,7

Svetovna trgovina je padla kar za $\frac{2}{3}$, polovica odpade na padec cen, druga polovica pa na zmanjšano količino. Padanje se nadaljuje tudi v letih 1933 in 1934.

Padanje izvoza je seveda neenakomerno. Japonski izvoz se je recimo v krizi zvišal: izvoz Nemčije in U. S. A. pa je padel. Vsaka država uvaža iz druge države le toliko blaga, kolikor ga sama izvaža v to državo. Razvije se neka vrsta meddržavne »naturalne izmenjave«: U. S. A. menjava svoje žito z braziljansko kavo; Madžarska menjava z Avstrijo žito in les; Japonska bombažne izdelke za surovi bombaž z Indijo itd. O svobodni trgovini, ki je bila za dobo industrijskega kapitalizma, ni več ne duha ne sluha.

Na teh osnovah se je razvila ideja »avtarkije« ali samoprekrbe. Padanje zunanje trgovine, tendenca odprave svetovnogospodarske delitve dela pomeni zniževanje produktivnosti dela ter je znak vedno večjega razpadanja in gnitja kapitalizma.

Wynant Davis Hubbard:

AFRIKA, VELIKO TRŽIŠČE BELIH

Afrika je zemlja vojne in pokoljev; je pa tudi zemlja, ki veliko obeta ljudem, ki so dovolj pogumni in utrjeni, da se z njo okoristijo. Široka je prostranost sive in suhe zemlje, kjer se niti ptič ne bi mogel odžejati. Obenem pa so tu na ekvatorju gore, pokrite s snegom, velikanske reke in sijajni slapovi. Afrika je ogromen kontinent, razdeljen med šest evropskih narodov in dve domači državi. Afrika je dežela, ki so se zanjo sredi bojov in intrig vedno prepirali in ki lahko povzroči danes najstrašnejšo vojno.

Avtomobili, obleka, diamanti, čaj.

Kako naj vam opišem to paradoksalno deželo, da si boste lahko ustvarili mnenje o njeni važnosti za sedanjo dobo, ne da bi bili kdaj v Afriki? Predstavljajte si, da stojimo na križišču živahne ceste. Evo avta: pnevmatika je iz gumijskega gumija in gumi je iz Afrike. Krom, ki se vedno bolj uveljavlja pri izdelovanju sestavnih delov radiatorja, svetiljk in kljuk pri vratih, je prav tako iz Afrike, ker proizvaja črni kontinent več kot polovico te dragocene kovine. Začenja s pridelovanjem bombaža in tudi konopljo lahko pridobiva. Egipt, Sudan, Uganda, kolonija Kenija in Mozambik imajo veliko prihodnost, kar se tiče bombaža, zakaj že sedaj se čuti pri eksportu ameriškega bombaža važnost tega pridelka.

V Ameriki se pridobiva veliko bakra, dobro je založena s sadjem, mesom, volno, usnjem, sladkorjem, vanadijem, azbestom, svincem in kositrom. V Evropi pa ni tako. Uvažiti mora večino teh produktov, in sicer iz afriških kolonij, ki pripadajo evropskim velesilam. Zato pa hlepi Mussolini po Etiopiji in če jo kdaj dobi, bo iz nje črpal te produkte.

Če bi hoteli v evropski kavarni kaj zaužiti, bi vam prinesli čokolado ali kakao, ki sta tudi afriška produkta. Moja kava ali čaj sta prav lahko iz Kenije, Tanganjike ali Nianse. Sladkor je lahko iz Natala ali iz portugalske Vzhodne Afrike. Lahko bi si naročili južno-afriških vin, ali s slastjo použili sadje iz afriškega juga ali severa. Stoli pa bi bili morda poblazinjeni z volno iz južne Afrike, ker Afrika prideluje tudi mnogo volne, čeprav si tega morda ne mislite. Vsakovrstno krzno, da ne omenim leoparda, prihaja iz Afrike, prav kakor diamanti in dokaj radija. Proizvodnja fosfatov, ki so tako potrebni v zelo eksploatiranih evropskih predelih, je prav tako dragocena, dasi bolj prozaična. Dalje ima zlato, mnogo zlata in ne samo tu in tam kakšen rudnik. Prav tako je s platino. Južna Afrika je dala l. 1934. 38% svetovne produkcije, ne všteti zlatih rudnikov v različnih afriških kolonijah.

Od džungle do palače.

Predstavljajte si ogromno celino s 180 milijoni zamorci, ki ima morda večje zaklade rud in večjo hidravlično moč od kate-rekoli celine, večje bogastvo rud in večje možnosti trgovske eksploatacije kot si je mogoče predstavljati. Prav nič ni čudno, da so se evropski državniki polastili te afriške delikatese in da se Mussolini pripravlja, da si je prilasti en del, ker je bila nje-gova dežela takrat, ko so si jo drugi delili, preveč dezorganizirana. Niti ni čudno, da je Japonska, ki je s svojimi produkti zavzela vsa tržišča, obrnila oči proti Afriki in preplavila s svojo robo afriški trg.

Afrika ni več črna zemlja. Ima sicer še veliko divjih zverin, mrzlice in muh tse-tse, ima pa moderne hotele, železnice, zračne proge od Kapa do Kaira in gledališča. Izdaja revije in časopise in vlada je odprla univerze in poskusne postaje. Konec je strašnega biča, trgovine s sužnji in trgovanja z ebenovino. Namesto tega se prebivalci uče v šolah čitati in pisati; drugi pa, ki so se preveč okoristili na poljedelskih šolah belcev, so se tako povzpeli, da zavojevalci dežele skoro ne morejo vztrajati na svojem položaju in si služiti kruh. Afrika dandanes veliko obeta.

Lahko je doumeti veliko vrednost rudniških zakladov, kakor tudi prednosti živinoreje in poljedelstva. Kakšne bolj skrite zaklade pa še nudi Afrika? Prvi in najvažnejši zaklad je trgovanje med prebivalstvom.

180 milijonov kupcev.

Poglejte si Pembo, postajico ob železniški progi v severni Rodeziji. Pred trinajstimi leti je bila tam jedva trgovina. Galvanizirana pločevinasta streha ob progi je predstavljala postajo. Zamorci, ki so delali na progi, so stanovali v kočah, narejenih iz trave in blata. Par kilometrov naokoli pa je nekaj belcev v stepi redilo črede. Lastnik trgovine je bil grški trgovec, ki je tudi prodajal. Menjal je s prebivalci blago, sol, srebro in bazar-ske predmete za perutnino, žito, vosek, kože in živino. Od časa do časa se je ustavil pred štacuno belec z dvokolnico, v katero je vpregel vola: z daljnih farm je prišel naupovat. Takrat se ni v Pembi bog ve kaj dogajalo, vendar je lastnik trgovine čez par let prodal svojo zalogo in se je vrnil v Grčijo s tolikšno vsoto, da je lahko lagodno živel do konca svojih dni. Kako je bilo to mogoče? Vzrok je bilo lagodno trgovanje z domačini za pare.

Dva Grka sta kupila zalogo in tvegala majhno imetje. Pred kratkim sem se razgovarjal s Patom (mislim, da je to vzdevek za Patropopulosa), ki je solastnik. Govorila sva o trgovini z žitom, ki predstavlja danes tipično trgovanje z domačini. Pred par leti je bil Pat zadovoljen, če je kupil letno 2000 vreč žita; lani pa je prav lahko dobil več kot 10.000 vreč žita po 200 liver.

Pred 10 leti si je zamorec težko kupil plug, sedaj pa proda samo Pat ob dobri letini v okolici Pembe 750 plugov. Iz napredovanja domačinov, ki je vidno že iz prodaje plugov, pa ne sledi samo večja poljedelska produkcija in večje število živine, ampak tudi večje nagnjenje zamorcev do izdelkov belcev. Danes si domačinke v najbolj oddaljenem kotu Afrike, sto in sto kilometrov daleč od najbližje proge prav lahko kupijo za sto sujev hlače iz »jersey« svile ali pastelnomodrega bombaža. Izbirajo lahko med sto vzorci potiskane bombaževine in nabavijo si lahko ogrlice, bisere, svilene nogavice, platnene čevlje z gumastimi podplati, dežnike, trikotažo in celo narejene obleke. Veliko trgovcev ima oddelek surove svile. Imajo ure, svinčnike, bicikle, petrolej, sveče, svetiljke, papir, klobuke, usnjene čevlje, milo, kuhinjske recipiente v vseh velikostih, emajlirano posodo in mreže proti komarjem. Imajo cele sklade odej v ceni od 10 do 200 frankov. Tam se dobe cigarete, tobak, gnjat, moka, sladkor, čaj in tudi bonboni, ki jih prodajajo celo v vrečah po 100 in 200 liver.

Konkurenca.

Afriški domačini predstavljajo enega največjih svetovnih trgov. Polagoma se privajajo plugu in mizarskemu orodju, grade si boljše hiše in se bolje oblačijo. Danes vidiš, kako vozijo črnici vozove s pošto po teh neizmerno prostranih pokrajinah, ki jih je prehodilo prav malo belih ljudi. Domačini so spretni in izurjeni šoferji. Kmalu bo prišel čas, ko bodo črnici, ki vozijo državne vozove, hoteli imeti svoj avto. Črnici vodijo lokomotive, traktorje in motorizirane pluge. Ravnati znajo z vsemi rudniškimi stroji, parniki in valjčnimi mlini. V garažah in orožarnah delajo in uporabljajo jih tudi pri odbiranju tobaka v prostranih hangarjih. Veliko je strojepisk v državnih uradih. Nekateri so celo uslužbeni kot poštarji, telefonisti in telegrafisti. Kolikor bolj so izurjeni in navajeni udobnega življenja, ki so ga belci uvedli, toliko bolj si ga žele sami zagotoviti. Vsekakor ni zametavati tržišča 180 milijonov ljudi.

Res je, da bazira večina današnje trgovine z domačini na zamenjavi, vendar plača detajlist grosista, grosist pa industrialca. Japonska je pametno razumela vse odlike afriške trgovine in danes je videti po vsej Afriki zaloge japonske manufakture. Veliko bombažaste obleke in skoro vsa svila prihaja iz Japonske, dalje čevlji z gumastimi podplati, bazarski artikli in večina emajliranih predmetov. Drugi narodi ji v tej trgovini z domačini uspešno konkurirajo: Belgija v odejah, Anglija po malem v vseh panogah, Zedinjene države so malo zastopane.

Zakaj si želi Messolini Etijopijo? Deloma zaradi trgovine. Etijopija šteje približno 10 milijonov neizrabljenih prebivalcev, ki sedaj malo potrebujejo. Toda ta dežela, ki je bila belcem tekom stoletij zaprta, se jim danes odpira. Polagoma se bo narod navadil gledati in kupovati odeje, sukno, puške, svetiljke,

čevlje, dežnike, klobuke in vse neštete prijetne in koristne predmete, ki jih ponujajo beli trgovci. Ali si to lahko predstavljate? 10 milijonov ljudi, ki imajo danes neznatne potrebe, ki pa bodo jutri hoteli imeti skoro vse, kar nam služi v našem vsakdanjem življenju. Ali se ne izplača borba za posest takšnega trga? Nikar se ne čudimo, če evropski narodi, ki so ljubosumni na medsebojne kolonije, budno pazijo, da si kateri ne poveča afriške posesti.

V. Šk.:

PSIHOANALIZA IN INDIVIDUALNA PSIHOLOGIJA

I.

Pred nekaj leti sem slišal trditev, da smo Slovenci v svojem zgodovinskem razvoju na tisti stopnji, na kateri so bili Nemci in Čehi v dobi Marije Terezije. To misel sem takrat odklonil kot absurdno; pozneje sem pa prišel do zaključka, da vsebuje vendarle nekoliko resnice, čeprav je seveda močno pretirana.

To zaostajanje za nekaterimi drugimi narodi se odraža tudi v znanosti. Odkritja, ki so v devetnajstem in dvajsetem stoletju povzročila v fiziki, sociologiji, psihologiji in drugod pravi prevrat, so, kritično obdelana, prešla v uporabo širših plasti znanstvenikov po svetu, medtem ko se pri nas šele razvija polemika o tem, ali jih je možno sploh resno jemati, ali imajo kako trajno vrednost.

Tako je tudi s psihoanalizo in z individualno psihologijo. — Razen maloštevilnih leposlovnih del, ki vsebujejo psihoanalitične momente (Župančič, Veronika Deseniška, dr. Grum, Dogodek v mestu Gogi, dr. Bartolovi spisi itd.) in maloštevilnih predavanj, je bila slovenska javnost o teh psiholoških teorijah malo informirana, poznala jih je tupatam po imenu. Šele dr. Šerkov spis »O psihoanalizi« (Slovenske poti 13) — lahko rečemo odločno, odklanjajočo kritiko psihoanalize, je zbudila zanimanje širših plasti znanj. — In nastopili so prvi znaki prodiranja nove teorije: odpor starejše generacije in navdušenje mlajše, med katero je psihoanaliza — zlasti pa individualna psihologija — postala takorekoč moda: govorili so o njih mnogi, uporabljali terminologijo, vzeto po njih, tupatam se je kdo celo poglobil v njih proučevanje.

Največ zanimanja za stvar je bilo med marksisti. »Književnost« je že v prvi številki (l. 1933.), torej precej časa pred izdajo Šerkovega spisa, priobčila članek »Psihoanaliza in individualna psihologija«, spisal Kosec, ki je zavzel do obeh teorij že neko stališče, ki ga pa ne moremo povsem sprejeti.

Naš spis ni zasnovan kot informativni članek, kajti nočemo več podpirati spoznavanja spisov dr. Sigmunda Freuda, ustanovitelja psihoanalitične šole, in dr. Alfreda Adlerja, stvaritelja individualne psihologije. Njihove nauke je treba proučevati v njihovih lastnih delih, kajti čitanje informativnih spisov je vedno neko posredno sprejemanje, ki nosi obeležje, ki mu ga zada poročevalec, kar pa lahko zada vsebini nauka močno izpremenjeno podobo. Naš namen je le, podati nekaj misli o tem, v kakem odnosu sta si psihoanaliza in individualna psihologija ter zlasti, kako naj gledamo nanju s stališča dialektičnega materializma. Seveda pa je pri tem neizogibno, da podamo kratek pregled obeh nauk, katerih vsebina verjetno še marsikomu ne bo znana.

Seveda pa ne more nuditi tak pregled nobenega točnega vpogleda v snov, za katere vsaj površno spoznanje je treba predelati kak spis Freuda (n. pr. »Uvod v psihoanalizo«) oziroma Adlerja (n. pr. »Poznavanje človeka«) samega.

II.

Osnovni nauki psihoanalize so sledeči:

Človekova duševnost je sestavljena iz zavesti in podzavesti. Izmed obeh sestavin je podzavest neprimerno razsežnejša, zavestni del duševnosti je v primeri z njo prav neznat.

Razni materialni procesi v človeškem telesu učinkujejo neposredno na podzavest. Tu nastajajo nagoni, odtod prihaja intuicija, sanje, odtod razna hotenja, tu se izvrše procesi, ki se v zavesti zrcalijo kot čuvstva, sem prihajajo pa tudi razni dojmi, predstave in občutja iz zavesti.

Podzavest je dinamična, to se pravi, ne miruje, ampak stalno deluje in učinkuje na vso človekovo duševnost.

Prehodno stopnjo med zavestjo in podzavestjo tvori tako zvana predzavest, to je tisti del duševnosti, v katerem se nahajajočih predstav in čuvstev sicer ne zavedamo, vendar jih lahko poljubno kdaj priključimo v zavest. Na primer: v predzavesti imamo stvari, ki smo si jih zapomnili. Kadar jih »pozabimo«, se to pravi, da so se potopile v podzavest.

V duševnem življenju velja pravilo, analogno zakonu o ohranitvi materije in energije. To pravilo se glasi, da se v duhu ne izgubi noben dojem, ni pozabljenja. Kar namreč izgine iz zavesti, se potopi v podzavest, kjer je podvrženo raznim procesom, na katere tudi ta novi dojem součinkuje. —

Značilen dokaz za to trditev, obenem pa za dinamično delovanje podzavesti je tkzv. prihajanje predstav. N. pr. nekdo se nenadno, »slučajno« spomni nekega znanca ali neke

pesmi, na katero že zdavnaj ni več mislil. Zanimivo prihajanje predstav nastopa v trenutkih pred smrtjo. Zanimivo je, da se spomnijo umirajoči raznih malenkosti celo iz svojih zdavnaj minulih otroških let.

*

Psihoanaliza uči, da vlada v duševnosti determinizem ali načelo vzročnosti (kavzalnosti, latinski *causa* = vzrok), to se pravi: v duševnem življenju se nič ne zgodi »slučajno«, temveč ima vsak duševni dogodek svoj vzrok. N. pr.: nekdo se zareče: To se ni zgodilo slučajno, temveč so to napako povzročile v podzavesti delujoče sile.

*

Vsa duševna dogajanja so podvržena načelu iskanja ugodja odnosno izogibanja vsakemu neugodju. Kakor povzročajo v fiziki razne sile in nasprotne sile, ki učinkujejo na neki predmet, gibanje po načelu najmanjšega odpora, tako ženó podzavestne sile človeka k vsemu, kar vzbuja v njem občutek ugodja in ga odvrčajo od vseh doživetij, ki zbujaajo občutek neugodja. Realno življenje pa kmalu dokaže človeku, da ima trenutno doseženo ugodje često trajne neugodne posledice. — Tako se kot antiteza k egoističnemu načelu iskanja ugodja razvije načelo realnosti, ki ima v sebi že neko socialno obeležje, ki omogoča znosnejše sožitje s soljudmi.

Če doživi neka oseba karkoli, kar povzroči v njej občutek neugodja, učinkuje načelo iskanja ugodja tako, da izgine ta dojem iz zavesti v podzavest. Prehod iz zavesti v podzavest se izvrši brez ovir. Drugače je pa s prehajanjem iz podzavesti v zavest. To je podvrženo po načelu realnosti ustvarjeni cenzuri, ki ne dopusti, da bi mogle želje, predstave itd., ki niso v skladu z zahtevami življenja in splošne morale, priti do zavesti. Ta cenzura zopet odrine tak dojem v podzavest.

V podzavesti odrinjene predstave in čuvstva delujejo v njej dalje. Ker jim cenzura brani prosti prehod v zavest, se izvrši proces tako zvane »Verschiebung« (uporabljam nemški izraz, ker slovenščina še nima primernege); namesto odrinjenega dojma se pojavlja v zavesti kak drug, ki mu cenzura ne brani dostopa v zavest.

Značilne oblike, v katerih prihajajo podzavestne težnje do vidnega izraza, so razne pogreške in sanje.

Pod pojmom pogrešk (Fehlleistungen) razumemo pozabljanje znanih stvari, izgubljanje in zalaganje predmetov, trenotne zmede v govoru itd. — Te pogreške so večinoma izraz podzavestne želje, ki ne more priti drugače do izraza. N. pr. izgubim ali založim predmet, ki me spominja na neprijeten dogodek (torej želim, da mi ta dogodek ne pride več v spomin). Tu vidimo dinamično delovanje podzavesti in istočasno uveljav-

ljanje determinizma: načelo iskanja ugodja povzroči (kavzalnost!) željo, da mi ta dogodek ne pride več v zavest, dinamika podzvesti pa povzroči, da vanjo odrinjena predstava o tem dogodku učinkuje še naprej in prihaja na dan v obliki napake, ki jo človek stori.

*

Oficielna znanost do nastopa dr. Freuda ni pripisovala sanjam globljega in resnejšega smisla. Tolmačila jih je kot nepopolno delovanje možganov, odlomke spominov na dogodke prejšnjega dne, odraz trenutnih telesnih procesov, n. pr. motenj v prebavi. Nasprotno uči psihoanaliza, da so sanje izraz delovanja podzvesti, v večini slučajev izpolnitev prikritih želj.

Pri tem pa moramo ločiti dvoje: vidno sanjsko vsebino in prikrito sanjsko misel. Pri ljudeh z določenimi moralnimi nazori, zlasti pri takih z mnogimi predsodki, se namreč podzavestne želje radi sanjske cenzure ne pojavljajo v pristni, temveč v izpremenjeni obliki tako zvanih sanjskih simbolov. Čim bolj je kaka želja podvržena delovanju cenzure, tem bolj se pojavlja v simbolih. To velja zlasti glede sanj iz spolnega življenja.

Pri tvorbi sanj opažamo še dva pojavi: zgoščevanje, t. j. združevanje n. pr. lastnosti več oseb v eni sanjski osebi in premeščanje (*Verschiebung*, tu v nekoliko drugačnem pomenu kakor smo ta izraz rabili zgoraj), to je prenos lastnosti ene sanjske osebe na drugo ali enega sanjskega predmeta na drugega. —

*

Predmet teh sanj se pojavlja v raznih sanjskih simbolih. kakršni so n. pr. vzpenjanje po stopnicah za spolno občevanje, orožje za spolovila itd. —

Kadar se nabere v podzvesti neka količina odrinjenih dojmov, ki je človekova duševnost ne more več obvladati, povzroče ti nastop bolezenskih pojavov, zlasti živčnih, nevrotičnih obolenj, kakor je n. pr. histerija.

Dr. Freud je pri opazovanju nevrotičnih bolnikov prišel do zaključka, da povzročajo večino teh obolenj odrinjene spolne želje. To dognanje ga je privedlo do obširnejšega proučevanja spolnosti.

Uspeh tega studija je bila predvsem trditev, da so ves altruizem, vsi socialni nagibi v človeku v neposredni zvezi s spolnim nagonom. — Da bi bil spolni nagon (katerega cilj je telesna združitev z drugospolno osebo) v najožjem smislu izvor vsemu družbenemu življenju, tega Freud direktno ne trdi. Pač pa razumeva pod pojmom spolnosti poleg tega najožje pojmovanega spolnega nagona tudi vse ostale po-

jave, ki jih lahko razumevamo pod besedo »ljubezen« (n. pr. prijateljstvo). —

Freud torej »spolnost« širše pojmuje, kakor jo običajno razumevamo. — So pa tudi psihoanalitiki (n. pr. dr. Reich), ki razlagajo celo prijateljstvo med istospolnimi osebami s poduhovljenim homoseksualnim spolnim nagonom.

Spolni nagon se javlja z energijo, ki jo nazivamo libido sexualis (spolna strast je prevod, ki se pa ne uporablja; »libido« je tehnični izraz in kot takega ga uporabljamo tudi naprej) — tako, kot se javlja nagon po samoohranitvi, odnosno njena najprimitivnejša oblika, nagon po dobavi hrane svojemu telesu, kot lakota.

Lakota in libido sexualis, oziroma egoistično teženje po samoohranitvi in spolna teženja s svojimi odtenki, altruizmom in socialnim čutom sta gibalni sili za vse človekovo udejstvovanje.

Psihoanaliza je torej dosledno materialistična. — Pozneje je Freud združil nagon po samoohranitvi in spolni nagon v skupni življenjski nagon, ki mu je postavil nasproti smrtni nagon, ki povzroča v človeku nekako konzervativno težnjo po povrnitvi v prejšnja stanja (n. pr. pred rojstvom). S tem nagonom tolmači psihoanaliza sadiščne (želja, nekoga mučiti) in masohistične (želja, mučen biti) pojave, potem sovražnosti in željo po uničevanju.

Če se usmeri spolna energija, libido, na kako osebo, imenujemo ta pojav libidinozno zasedbo. Libidinozna zasedba drugospolne osebe (takozv. »zaljubljenost«) je normalni način delovanja spolne libido. — Če kdo »libidinozno zasede« kako osebo, ki je istega spola kot on sam, ali pa, če je splošno usmerjena njegova libido na osebe enakega spola, kot je sam, govorimo o homoseksualnosti.

Možno je, da nekdo spolno uživa v naslajanju na lastnem telesu. Ta pojav — narcizem — (nazvan po dečku Narcisu, ki se je zaljubil v lastno lepoto, ko je videl svojo podobo v vodi) je zelo razširjen zlasti med otroci — toda o tem pozneje. Pri odraslem človeku se narcizem najznačilneje javlja v obliki libidinozne introverzije, to je, v prenosu seksualne libido na lastno telo, zlasti na kak bolni del telesa. Znano je, kako so bolniki sebični. Psihoanaliza tolmači to s prenosom spolnega, ljubezenskega čuvstvovanja na lastno bolno telo, s čimer je ta ljubezen odtegnjena bolnikovi okolici. —

Libido, ki se ne izrabi v spolnem izživljanju, se deloma sублиmira, to je, pretvori v energijo druge vrste, n. pr. umetni-

kovo udejstvovanje izvira v veliki meri iz sublimirane spolne libido.

*

Do Freuda je prevladovalo mnenje, da se pojavi spolni nagon pri mladini šele v dobi pubertete, t. j. nekako med 11. in 17. letom. On pa je dognal, da se prirojena spolnost očituje že pri dojenčku, pa pozneje pri doraščajočem otroku na različne načine, dokler ne zadobi v dobi pubertete oblike, za katero je značilna težnja po telesni združitvi z drugospolno osebo.

Za izživiljanje spolnega nagona niso občutljiva samo spolovila, temveč v neki meri vse telo, zlasti pa takozvane *erogene zone*, to so v glavnem tista mesta, kjer prehaja koža-povrhnjica v sluznico, razen pri spolovilih n. pr. pri ustih in ob koncu debelega črevesa. Otrokova spolnost se izživlja v draženju teh erogenih zon, najprej v sesljanju lastnih ustnic, jezika, prsta, »cuceljna« itd. — Pozneje se izraža otrokova spolnost v drugih oblikah, n. pr. v igračkanju s spolovili, v radovednosti in zanimanju za spolna vprašanja.

Tekom časa postanejo predmet njegove libido druge osebe, ne več lastno telo, zlasti osebe iz njegove najbližje okolice. V prvi vrsti prihajajo tu v poštev starši. Sinova zaljubljenost v mater, odnosno hčerina v očeta, kar povzroča nastanek takozvanega *Oidipovega kompleksa*, ki pusti v človekovi duši sledove često za vse življenje.

*

V neposredni zvezi z otrokovo spolnostjo je psihoanalitična razlaga *perversnosti*. Nje razlaga Freud z nepravilno likvidacijo otroške spolnosti; perversitete pri odraslem človeku so torej preostanek iz otroške dobe. — (Vendar ta razlaga ni edina in končnoveljavna niti pri Freudu.)

*

Poleg delitve na zavest in podzavest loči Freud v človekovi duševnosti dva dela: takozvano »*onó*« in »*jaz*«. »*Onó*« (»das Es«) pomenja tisti del duševnosti, ki se od pračloveka naprej podeduje kakor telesne lastnosti, je torej v teku vekov prav tako podvržen razvoju kakor človeško telo. »*Jaz*« (»das Ich«) je pa lastna osebnost vsakega posameznega človeka, duševnost, ki se mu izoblikuje v teku njegovega življenja.

*

Psihoanaliza je v svojem bistvu in po svojem nastanku način zdravljenja živčnih bolezni. Vodilna misel zdravljenja po njenih načelih je: duševni pretres, takozvani *psihični travma* (to je po kakem neprijetnem doživetju nastala predstava ali

kako čuvstvo ali kaj sličnega), ki je povzročil bolezen, neha učinkovati (povzročati bolezenske pojave), kakor hitro se jo posreči priklicati iz podzvesti v zavest in ga bolnik odreagira. Odreagiranje je proces, pri katerem se bolnik sprosti mučnega dojma, ki je zvezan s psihičnim travmo, bodisi, da dá na ta ali oni način duška svoji nevolji, ali da se kakorkoli drugače vpostavi njegovo duševno ravnotežje. (Drastičen primer: A udari B-ja; B je užaljen; njegova užaljenost se odreagira s tem, da prosi A odpuščanja, ali pa da B eventualno vrne A-ju prejeti udarec.)

Postopek je ta-le: psihoanalitik vpraša bolnika, česa se spominja v zvezi z bolezenskim simptomom (nevrotično predstavo, snom itd.), potem ga pusti, da prosto asociira, to se pravi, pripoveduje sam od sebe vse, kar mu pride na misel v zvezi s predmetom. Tako pride psihoanalitik, večinoma po dolgih (in silno težavnih izpraševanjih — bolnikova duševnost se upira procesu priklicevanja dojma, ki je povzročil travmo, iz podzvesti v zavest — končno do izhodne predstave, oziroma čuvstva, ki je bolezen povzročila — nakar lahko nastopi proces odreagiranja.

Psihoanalitična tehnika je od začetka do danes toliko napredovala, da uporablja že krajše in enostavnejše metode, kakor je način s prostim asociiranjem, vendar se te naslanjajo v bistvu na prvotno metodo.

*

Kar je bilo doslej povedano, se nanaša na človeka kot posameznika. Dr. Freud je spisal vrsto del, v katerih skuša s psihoanalizo razjasniti nastanek kulture, religije in socialnih uredb.

Ti spisi ne zdržijo kritike s stališča historičnega materializma, zato njih vsebine ne navajamo. Tu omenjamo le, da tolmači Freud nastanek religije z ubojem očeta, izvršenim v pradednini, čemur je sledilo kesanje in čaščenje ubitega rodbinskega glavarja. Kultura pa da je nastala po sublimaciji neizživetega spolnega nagona. Najbolj absurdno pa nam zveni njegova razlaga ženinenga položaja v gospodinjstvu, kar naj bi bila posledica konstitucije njenih sečnih organov, radi česar so jo moške postavili za čuvarico ognjišča. — (Konec prih.)

Naročajte in čitajte

KNJIŽEVNOST

André Malraux:

TAKO SE ŽIVI

(Odlomek iz romana.)

André Malraux, mlad francoski romanopisec, je dosegel s svojim umetniško dovršenim in socialno pomembnim romanom »Tako se živi« (francoski naslov *La Condition humaine*) leta 1933. prix Goncourt, eno najodličnejših francoskih literarnih nagrad. Pisatelj, ki je dober poznavalec Daljnega Vzhoda in Kitajske, kjer je bil več let ljudski komisar, nam slika vlogo ljudstva, njega trpljenje, upore, uspehe in poraze v zadnji kitajski revoluciji, kjer je trčilo skupaj toliko nasprotujočih si sil. Cel kompleks sodobnih idej, gibajočih kitajskega človeka, pa se zrcali v zapadnjaku, Francozu Ferralu, ki se potaplja v novo, tuje in nedoumljivo življenje ter končno obupan ostaja sam. Pred tem romanom je napisal roman »Osvajači«, pred kratkim pa je izdal novo pripovedno delo »Dobra prezira« (»Les temps de méprise«), v katerem prikazuje strahote v nemških koncentracijskih taboriščih. Odlomek, ki ga prinašamo, podaja sliko iz življenja dekadentnega Evropeca, meščana, ki se izgublja v Sanghaju v ljubavnih, denarnih in političnih pustolovščinah, preganjajoč dolge čas in brezdelje.

Ali bo vse življenje le čakal, da se okoristi z močnimi zaleti svetovnega gospodarstva, ki so pričenjali kakor darila, končali pa kakor sunki z glavo v trebuh? Čutil je to noč, da je odvisen od vseh sil sveta, bodisi da se je v upor skrivala zmaga ali poraz. Ni pa bil odvisen od te ženske, ki bo skoro od njega odvisna. Njeno obsedeno lice, ki mu bo kakor roka lepelo na obrazu, mu bo s priznanjem svoje podložnosti skrilo zapleteno prisiljenost, ki je na njej počivalo njegovo življenje. Videl jo je v nekaterih salonih — šele pred tremi dnevi se je vrnila iz Kiota — in njeno zavračanje kakršnekoli podložnosti, s katerim je vzpodbadala njegovo poželenje, ga je odbijalo in jezilo, čeprav je privolila, da bo nocoj z njim spala. V svoji brezmejni potrebi po odlikovanju — med seboj se oba spola laže občudujeta — se je zatekel k erotizmu, da poživi občudovanje, če je postalo dvomljivo. Prav zato je opazoval Valerijo medtem, ko je z njo spal, zakaj veliko gotovost dajejo ustnice, ki jih napenja slast. Sovražil je njeno koketnost in vendar bi je brez nje sploh ne bi bil zaznal: njeno nasprotovanje je pač najbolj dražilo njegovo strastnost. Vse to je bilo zmedeno, ker si je moral misliti sebe na njenem mestu kakor hitro se je začel dotikati njenega telesa, da je mogel uživati rezni občutek udaje. Toda telo, ki si ga je zavzel, je imelo zanj že v naprej več slasti kot telo, ki se samo predaja, in več kot vsako drugo telo.

Šel je z voza in stopil v Astor, za njim je paž v iztegnjeni roki dostojanstveno nesel njegovo kletko. Na zemlji so bili milijoni ženskih senc, ki se ni brigal za njihovo ljubezen, in ena sama nasprotnica: žena, ki ga mora ljubiti. Pregarjala ga je

misel na popolno posest in njegov ponos je klical nasprotni ponos kakor kliče strasten igralec svojega soigralca k borbi in ne k miru. To noč se bo vsa stvar vsaj dobro pričela, ker bosta najprej skupaj spala.

Že v veži se mu je približal evropski uslužbenec.

»Gospa Sergejeva sporoča gospodu Ferralu, da se to noč ne vrne in da mu bo tale gospod vse razložil.«

Ferral je zaprepaščeno opazoval »tega gospoda«, ki je sedel s hrbtom ob zaslonu. Bil je ravnatelj ene angleških bank, ki je zadnji mesec dvoril Valeriji. Pri njem pa se je za zaslonom držal paž, ki ni bil nič manj dostojanstven od Ferralovega škorca v kletki. Anglež je prepaden vstal ter stisnil Ferralu roko, rekoč:

»Razložiti mi morate, gospod...«

Oba sta razumela, da ju je speljala na led. Gledala sta se, obkrožena od potuhnjenega smehljanja pažev, ter prevelike in zato nenaravne dostojanstvenosti belih uslužbencev. Ves šangaj je bil tu zbran ob uri koktejla. Ferral je čutil, da je on bolj smešen, ker je bil Anglež skoraj še mladenič.

Zaničevanje, ki je bilo prav tako veliko kakor jeza, ki ga je navdajala, je v trenutku odtehtalo čut manjvrednosti, ki se mu je vsiljeval. Čutil je, kako ga obdaja prava pravcata človeška neumnost, tista lepeča zabitost, ki upogiba ramena, zakaj bitja, ki so ga gledala, so bili bebci, vredni največjega sovraštva na zemlji. Čeprav ni vedel kaj da vedo, se mu je vendar zdelo, da jim je vse jasno in čutil je, kako ga zaradi njihove ironije pritiska k tlom s sovraštvom prežeta brezmočnost.

»Ali je kakšna tekma?« je vprašal njegov paž svojega tovariša.

»Ne vem.«

»Moj je samec.«

»Moj pa samica.«

»Potem pa že.«

Anglež se je priklonil k Ferralu in šel k vratarju, ki mu je izročil pismo. Prečital ga je, poklical svojega paža, pritrdil na kletko vizitko, ki jo je vzel iz listnice ter odšel, rekoč vratarju: »Za gospo Sergejevo.«

Ferral se je silil k mišljenju in obrambi. S tem, da ga je zanimala, ga je zadela na najobčutljivejšem mestu, kakor da bi mu bila med spanjem izkopala oči. Njegovega mišljenja, snovanja in hotenja ni bilo nikjer. Ostal pa je ta smešni prizor in se ni dal z ničemer izbrisati. Sam se je gibal v celem svetu prikazni in bil je, da, prav on je bil osmešen. Povrh vsega pa še spal ne bo z njo; mislil ni namreč, da je to posledica, ampak da je cela vrsta nezgod, kakor da bi bil iz besa postal masohist. Ostal je tu sam s temi surovinami in svojim brezčutnim pažem, ki je držal kletko v iztegnjeni roki, in hlepel je čimdalje bolj, da se maščuje nad njenim brezčutnim telesom. Ta ptič ga je neprenehoma žalil, vendar je vsekakor bilo treba vztrajati. Na-

ročil si je koktejl, prižgal cigareto ter negibno obsedel, s prsti lomeč vžigalico v žepu suknjiča. S pogledi se je zataknil ob par. Mož se je odlikoval po lepoti, ki jo dajejo mladostnemu obrazu sivi lasje, ljubka, precej šablonsko oblečena ženska pa ga je opazovala z zaljubljeno hvaležnostjo, porojeno iz nežnosti ali sle. »Ljubi ga,« je zavistno pomislil Ferral. »Brez dvoma brezpomemben bebec, odvisen od kakšne moje zadeve.« Velel je poklicati vratarja.

»Pismo imate zame. Dajte mi ga!«

Vratar, ki je kljub začudenju ostal resen, mu je podal pismo.

»Ali veste, dragi, da Peržanke pretepajo svoje može z žreb-ljičkastimi copatami, kadar jih zgrabi jeza? Neodgovorne so. Končno pa se potem seveda vrnejo k običajnemu življenju, kjer jih ne obvežejo z možem skupaj prelite solze, kjer pa skupno spanje izroči ženo življenju, v katerem mož »ima« ženske. Nisem žena, ki bi jo vi imeli, nisem bedasto telo, kjer najdete svojo slast, lagaje mi kakor otroku ali bolniku. Veliko stvari veste, dragi, pa boste morda le umrli, ne da bi bili spoznali, da je tudi žena človeško bitje. Srečevala sem vedno in morda bom tudi še vedno srečevala take moške — tem slabše, ne veste, kako to poudarjam — ki sem se jim zdela očarljiva in ki so si ganljivo prizadevali uresničiti vse moje bedastoče. Kakor hitro pa so bile po sredi prave človeške stvari, so se vrnili k svojim prijateljem, razen če seveda niso rabili tolažbe. Svojih kapric ne rabim le zato, da vam ugajam, ampak celo zato, da me slišite, kadar govorim. Vedite, koliko je vredna moja očarljivost: podobna je vaši nežnosti. Če bi se bila mogla bolest poroditi iz oblasti, ki ste jo imeli nad menoj, je ne bi bili niti spoznali...

Dovolj moških sem srečala, da vem, kako je treba misliti o bežnih srečanjih: vsaka stvar je moškemu važna, kakor hitro se zbudi njegov ponos in slast je beseda, ki mu dovoljuje, pogosteje nasititi ga. Jaz pa prav tako nočem biti le telo, kakor vi nočete biti čekovna knjižica. Z menoj ravnate tako kakor prostitutke z vami: »Govori, toda plačaj!« Jaz sem tudi telo, vi pa hočete, da sem s a m o telo, vem to. Včasih mi je težko ubraniti se mnenja, ki ga imajo moški o meni. V vaši navzočnosti se s studom zbližam s svojim telesom, spomladi pa z veseljem. Mimogrede: dobro se zabavajte s ptiči, ker že govoriva o pomladi. Prihodnjič pa vseeno raje pustite električno stikalo pri miru.«

Prepričeval se je, da je kakor fevdalec ali pooblaščenec imperija zgradil ceste, iztrgal izpod poljskih slamnatih koč na tisoče kmetov, ki jih je spravil pod valovite pločevinaste strehe v obližju svojih tvornic, pa je bilo vendar, kakor da se škorec v kletki roga. Vsa Ferralova moč, bistrina njegovega duha, drznost, s katero je spremenil Indokino, kar mu je pravkar pre-

pričljivo pripovedovalo pismo iz Amerike, vse se je končno zgodilo v tega kot vesoljstvo smešnega ptiča, ki se je iz Ferrala neizpodbito norčeval. »Tolikšna važnost se pripisuje ženski.« In vendar ni bila žena po sredi. Bila je le odtrgana preveza, on pa se je s silo zaletel proti mejam njene volje. Njegova spolna napetost, ki je postala brezpredmetna, je netila njegovo jezo in ga potapljala v dušečo hipnozo, v kateri smešen človek kliče po krvi, ker se more edinole na telesu hitro maščevati. Klapik mu je pripovedoval krvavo zgodbo o afganskem poglavarju, ki mu je sosednji poglavar poslal nazaj njegovo posiljeno ženo s pismom: »Vračam ti ženo, ni tako sijajna kot se govori.« Ko je posiljevalca ujel, ga je privezal pred nago ženo, da bi mu izkopal oči, rekoč: »Videl si jo in si jo zaničeval, toda prisežeš lahko, da je ne boš videl nikoli več.« Predstavljal si je sebe v Valerijini sobi; ona bi bila privezana na postelji in bi kričala med ihtenjem, ki je tako podobno krikom strasti in zvezana bi se zvijala v oblasti trpljenja, ker se ni uklonila sili spola... Vrtar je čakal. »Ostati moram negiben kot ta idiot, čeprav bi mu najraje prisolil par zaušnic.« Idiot pa se ni niti malo nasmehnil; se bo že še kasneje. Ferral je dejal: »Tako pridem.« Plačal ni svojega koktejla, pustil klobuk in odšel.

»Pelji me v največjo trgovino s ptiči,« je dejal šoferju.

Bila je prav blizu, toda bila je zaprta.

»V kitajskem mestu biti ulica trgovin s ptiči,« je rekel šofer.

»Vozil!«

Med vožnjo se je vrinila v Ferralove možgane spoved neke ženske, ki je zblaznela od poželenja, biti bičana. Čital je zgodbo v ne vem kakšnih medicinskih bukvah. Pismo se je bila domnila za sestanek z neznancem in z grozo uvidela, da mu je hotela ubežati prav v trenutku, ko je ležala na hotelski postelji in ko je s šibo oboroženi moški popolnoma omrtvičil njene roke pod vzdignjenimi krili. Obraza sicer ni videl, bil pa je Valerijin. Ali naj se ustavi pred prvim kitajskim bordelom? Ne, nobeno telo ga ne bi odrešilo teptanega spolnega ponosa, ki je divjal v njegovi notranjosti.

Pred žično oviro se je moral avto ustaviti. Nasproti je bilo nevarno kitajsko mesto, potopljeno v temo. Še bolje. Ferral je stopil z avta in predejal svoj revolver v žep suknjiča, ker je upal na napad: ubil bi, kar bi se dalo.

Ulica trgovcev s ptiči je spala. Paž je s klicem: »Kupec!« mirnodušno potrkal na prvo okence — trgovci so se namreč bali vojakov. Čez pet minut je trgovec odprl. V veličastnem rdečkastem mraku kitajske trgovine je par prihuljenih, okoli lešcherbe skakajočih mačk in vztrepetavanje s krili javljalo, da so se živali prebudile. Papagaji na palicah — podolgaste, zamolklo rožnate lise — pa so bili v temi.

»Koliko so vsi ptiči?«

»Samo ptiči? Osemsto dolarjev.«

Mali trgovec ni imel redkih ptičev. Ferral je potegnil svojo čekovno knjižico, a je obstal, ker bo hotel trgovec najbrž denar. Paž pa je razumel. »To je gospod Ferral; avto čaka doli,« je dejal. Trgovec je stopil iz trgovine in ugledal avtomobilske svetilke, ki jih je praskala žična ovira.

»Bo že.«

To zaupanje, ki je pričalo o njegovi avtoriteti, je spravljalo Ferrala v obup. Njegova moč, ki se je kazala v tem, da je celo ta kramar poznal njegovo ime, je bila absurdna, ker ni mogel priklicati nje. Vendar se je hrabil s ponosom, z dejanjem, ki ga je pričeval in mrzli nočni zrak mu je pri tem pomagal. Jeza in sadistične predstave so se razkrojile v potlačenost, čeprav je vedel, da z njimi še ni opravil.

»Tudi kenguruje imam,« je dejal trgovec. Ferral je skomizgnil z rameni, pobič, ki se je zbudil, pa je že pristopil. V naročju je držal prav majhnega, kosmatega kenguruja, ki je gledal Ferrala kakor preplašena srnica.

»Dobro.«

Nov ček.

Ferral se je počasi vrnil k avtomobilu. Predvsem mora znanec sam pripovedovati konec te zgodbe s kletkami, ker Valerija se gotovo ne bo premagala, da ne bi tega raznašala. Trgovec, pobič in paž so prinesli kletke, namestili jih v avtu in se vrnili po druge. Končno so prinesli zadnje živali, kenguruja in papige, v okroglih kletkah. Onstran kitajskega mesta je padlo nekaj strelov. Sijajno! Čim bolj se bodo topli, tem bolje bo. Tik pred očmi začudene straže je avto zapeljal nazaj.

V Astorju je Ferral velel poklicati ravnatelja.

»Izvolite z menoj v sobo gospe Sergejeve. Ni je tu, pa bi jo rad presenetil.«

Ravnatelj je pritajil svoje začudenje, še bolj pa svoje neodobravanje, zakaj hotel je bil odvisen od konzorcija. Ferrala pa je že prisotnost belega človeka osvobodila njegovega neskončnega ponižanja in mu pomagala, da se je vrnil med druge. Kljub noči in kitajskemu trgovcu ga je preganjala obsedenost. Sedaj pa ga vsaj ni več popolnoma obvladovala, čeprav se je še ni bil otrešel.

Čez pet minut je velel razmestiti kletke po sobi. Vse dragocene predmete so poskrili po omarah — ena je bila namreč odklenjena. Zgrabil je na postelji razgrnjeno pidžamo, da bi jo vrgel v omaro. Komaj pa se je dotaknil svile, že se mu je zdelo, da se širi toplota preko njegove roke po vsem telesu in da je blago, ki ga mečka, preje pokrivalo njene grudi. Obleke in pidžame v priprti omari so skrivale nekaj, kar je bilo morda celo bolj drasteče kot Valerijino telo. Skoraj bi bil skril obraz v to pidžamo, skoraj bi jo bil zmečkal ali strgal, kakor da bi bil mogel pronikniti v ta oblačila, prepojena z njeno prisotnostjo in če bi bil mogel, bi bil pidžamo odnesel. Vrgel jo je v

omaro, paž pa je zaprl vrata. V trenutku, ko je vrgel pidžamo iz rok, mu je prišla na misel legenda o Herkulu in Omfali, legenda o ponižanem Herkulu, oblečenem kot ženska v občutljivem blagu in Herkul se sam naslaja nad svojim ponižanjem.

Zaman se je zatekal k sadističnim prizorom, ki so se mu preje vsiljevali; mož, ki sta ga premagali Dejanira in Omfala, je obvladoval vse njegove misli in jih potapljal v slast, polno ponižanja. Zunaj so se koraki bližali vratom. Ferral je zgrabil revolver v žepu in če bi bila tedaj vstopila, bi jo bil brez dvoma ustrelil. Koraki so se oddaljili od vrat in z nervozno roko je segel v drugi žep, odkoder je privlekel robec. Moral je kakorkoli nekaj storiti, da se osvobodi: velel je odvezati papige, toda bojazljivi ptiči so se poskrili po kotih in zavesah. Kenguruj je skočil na posteljo in tam obstal. Ferral je ugasnil glavno svetilko in pustil le malo nočno luč. Rožnate, bele papige so s sijajnim mahanjem upognjenih kril in z znamkami indijske družbe vzletavale z glasnim in nemirnim šumom.

Te kletke, polne malih nemirnih ptičev, nastavljene vsevprek po pohištvu, po tleh in v kaminu, so motile. Ugibal je, zakaj, pa ni uganil. Šel je ven, se vrnil, pa je takoj razumel: soba se mu je zdela opustošena. Ali bo to noč ušel idiotizmu? Proti njegovi volji se je v sobi jasno kazala njegova jeza.

»Odpri kletke,« je dejal pažu.

»Soba bo ponesnažena, gospod Ferral,« je rekel ravnatelj.

»Kar mirni bodite! Gospa Sergejeva bo vzela drugo, čeprav to noč še ne. Pošljite račun meni!«

»Cvetlice, gospod Ferral?«

»Prav nič drugega kot ptiče in nihče, niti posli, ne sme sem!«

Okno je bilo zavarovano proti komarjem s kovinasto žico in ptiči ne bi zbežali. Ravnatelj pa je odprl okenski križ, da ne bi bilo v sobi živalskega duha.

Sedaj so otočanski ptiči vzletavali po pohištvu, zastorih in stropnih kotih. V motni razsvetljavi so bili nedoločni kakor ptiči kitajskih fresk. Iz jeze bi bil poklonil Valeriji svoje najlepše darilo. Ugasnil je, prižgal, ugasnil, prižgal. Obračal je stikalo pri posteljni svetilki. Moral bi iztrgati stikalo, da ji ne bi nikdar pri komurkoli služilo pa vendar ni hotel pustiti nikakih znakov jeze.

»Odnesi prazne kletke in jih sežgi!« je ukazal pažu.

»Ali naj povem gospej Sergejevi, če bo vprašala, kdo da je poslal ptiče?« je vprašal ravnatelj občudovaje.

»Ne bo vprašala, je že označeno.«

Odšel je. To noč je moral imeti žensko in vendar se mu ni dalo takoj iti v kitajsko restavracijo.

Mimogrede je v eni izmed hiš Nankinga Roada pobral kurtizano, dekle prikupnega in milega obraza. Zdela se je kot tangoški kipec, ki je z rokami na citrah tako pridno sedela poleg njega v avtomobilu. Končno jo je pripeljal domov. Šel je pred

njo po stopnicah in njegov običajno dolgi korak je bil težak. »Spat greva,« je pomislil, zakaj spanec je pomenil mir. Živel je, boril se, ustvarjal, pod vsem tem navideznim življenjem pa je na dnu našel edino realnost: bil je vesel, če je mogel uiti samemu sebi, če je mogel pustiti kakor truplo utopljenega tovariša na obali svoje bistvo, v katerega je moral vsak dan znova vmišljati svoje življenje. »Saj je spanje edina stvar, ki sem si jo vedno želel v vseh teh letih...«

Kaj je boljšega kot čakati na uspavalno sredstvo, ki mu ga bo dala ta mlada ženska, ki za njim s svojimi copatkami peketa po stopnicah? Stopila sta v malo kadilno sobo z divani, pokritimi z mongolskimi preprogami, ki so služile bolj sladostrastju kot spanju. Na steni je visela velika črna slika iz prve Kamske dobe in tibetanska zastava. Ženska je položila svoje citre na divan. Na pladnju je bilo starinsko, okrašeno in nepraktično orodje z ročaji iz nefrita, ki je kazalo, da ni v rabi. Stegnila je roko po njem, pa jo je z gibom ustavil. V svitu oddaljenega ognja so trepetale igle na pladnju.

»Bi zapela?«

»Sedaj ne.«

Gledal je njeno telo, ki se je kazalo in skrivalo v svileni slezenovi obleki in vedel je, da je zaprepaščena, ker ni običaj, spati s kurtizano, dokler ni pela, klepetala, postregla pri mizi ali pripravila pipe. Vendar — zakaj se ne bi zatekel k prosti-tutkam?

»Niti kaditi nočete?«

»Ne. Sleci sel.«

Vedel je, da je s tem zatajil svoje dostojanstvo. Rad bi jo bil prisilil, da se do golega sleče, pa bi bila odklonila. Samo majhno nočno svetiljko je pustil goreti. »Erotizem je ponižanje v samem sebi, v drugem ali pa v obeh,« si je mislil. »Misel, vsekakor...« V prilegajoči kitajski srajci ga je tako še bolj dražila. Med tem ko se ni skoraj niti premaknil, je bil le malo razburjen, ali pa ga je razburjalo le čakajoče, udano telo. Jasno mu je bilo, da se je njegova slast rodila le, če si je predstavljal sebe na njenem mestu, na mestu ženske, ki si jo je uklonil. Prav za prav je spal vedno le sam s seboj, toda posrečilo se mu je to le, kadar ni bil sam. Sedaj je razumel, kar je Gisors samo domneval. Da, njegovo močno hotenje ni doseglo nikoli svojega objekta in je živelo le v njegovi obnovi. Čeprav ne bi bil imel v življenju niti ene ženske, je imel in bo imel s pomočjo te Kitajke, ki je čakala nanj, edino stvar, ki je po njej hrepenel: sebe samega. Moral se je gledati z njenimi očmi in zaznati se z njenimi čuti. Gledal je tibetansko slikarijo, ki je visela na steni, ne da bi bil prav vedel, zakaj. Na brezbarvnem svetu, kjer so blodili potniki, sta se zamaknjeno objemala dva popolnoma si podobna skeleta. Nato se je približal ženski...

—r—š—:

BORBA PROTI MARXU

Ko se je pojavila l. 1933 »Književnost«, nismo pričakovali, da bo tako kmalu dvignila slovensko družbo na precej višjo stopnjo od one, na kateri je bila ta otopela, v boju med malo bolj načelnimi klerikalci in malo manj načelnimi liberalci izživiljajoča se družba do takrat. »Književnost« je točno izražala pravo miselnost delavca in kmeta, ki sta takrat kot danes nosila na svojih plečih vsa bremena krize, katera se vleče že od l. 1929 dalje; razlagala jima je v čim poljudnejši, toda nič manj znanstveni obliki postanek in razvoj današnje družbe; kazala jima je vedno brez vsakega prikrivanja in brez vsake laži na vsaki razvojni stopnji z domačimi kot tujimi vzgledi, kako se bojujejo delavci in kmetje za doseg svojih ciljev, ki jim jih družbeni razvoj nalaga kot nujno in neizogibno nalogo današnje dobe. Na čelu tem borcem, ki so se zbirali okoli »Književnosti«, sta stala od njenega prvega diha dalje genialna ustanovitelja znanstvenega socializma — Marx in Engels. L. 1933 se je spomnila »Književnost« 50-letnice Marxove smrti. Letos se mora spominjati 40-te obletnice Engelsove smrti.

Najlepši način, s katerim lahko proslavimo te velike in važne obletnice, je, da se na Marxov in Engelsov — posebno na Engelsov — način borimo proti nasprotnikom, ki skušajo na vse kriplje zavrteti kolo zgodovine nazaj, ker slutijo, da jih bo to kolo zdrobilo. Posebno starejša katoliška generacija se trudi, da bi si vzgojila naraščaj, ki naj bi bil njen dedič. Tako je g. A. Ušeničnik dobil naslednika v Žitomiru Janežiču, ki je napisal kritiko »dialektičnega materializma kot filozofije zgodovine«. (»Čas«, l. XXIX, št. 9—10.)

Stvarno znanje g. Janežiča in njegova kronologija.

1. G. Janežič pogreva staro trditev, da je že Engels Marxa napačno razumel in napačno podajal. G. Janežič pravi: »Znani marksist Lukacs pravi celo, da je že Engels Marxa od temelja napačno razumel.« (»Čas«, l. XXIX, št. 9—10, str. 266.) Dalje: »Tu se dobro vidi, kako je Engels sistematično omiljeval skrajnosti Marxovih principov. Engels tu govori samo o moderni zgodovini, Marx pa izrečno pravi: „Die Geschichte aller bisherigen Gesellschaft ist die Geschichte von Klassenkämpfen“. (Komm. Manifest I.) Engels je omilil Marxa za 50%. Ni čudno, če marksist G. Lukacs pravi, da Engels sploh ni razumel Marxa.« (O. c., str. 269.)

Vse to je zapisal g. Janežič v pripombah pod črto. Navaja pa tudi v članku samem primer, kako je Engels omiljeval Marxa, in sicer s trditvijo: »V odgovoru na to vprašanje pa moramo ugotoviti, da v moderni zgodovini določajo državno voljo v bistvu izpreminjajoče se potrebe meščanske družbe, premoč tega

ali onega razreda, to je koncem koncev, produkcijske sile in menjalni odnosi.« (O. c., str. 269.)

Zdelo bi se torej, da je Marx trdil, da je vsa dosedanja zgodovina zgodovina razrednih bojov; Engels bi pa rad trdil obratno, da je samo moderna zgodovina zgodovina razrednih bojov. Marx in Engels si torej nasprotujeta.

Toda vsak, ki so mu znani osnovni pojmi znanstvenega socializma, vé, da sta manifest spisala Marx in Engels skupno in sta ga tudi skupno podpisala 24. junija 1872. Če je torej Engels kdaj popravil kako trditev »Manifesta«, tedaj ni popravil samo Marxovega mnenja, temveč tudi svoje. To pa je bilo potrebno, ker je osnovna poteza Marxove in Engelsove znanosti ta, da ni dogmatična, temveč dialektična. In Engels je trditve v »Manifestu« v resnici popravljaj. Zakaj in kako? Najboljši odgovor na to vprašanje je Engelsova pripomba iz l. 1890 k znamenitemu stavku iz »Manifesta«: »Zgodovina vse dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojov«. Engels je pristavil: »To se pravi, če govorimo natančno, p i s m e n o sporočena zgodovina. L. 1847 je bila prva zgodovina družbe, družbena organizacija, ki je bila pred vso zapisano zgodovino, skoro še popolnoma neznana. Pozneje je odkril Haxthausen skupno zemljiško lastnino v Rusiji; Maurer je dokazal, da je skupna zemljiška lastnina družbena osnova, iz katere so zgodovinsko izhajala vsa nemška plemena, in polagoma smo odkrili, da so bile vaše občine s skupno zemljiško posestjo praoblika družbe od Indije do Irske. Končno je Morganovo vse kronajoče odkritje prave narave rodu in njegovega mesta v plemenu razkrilo notranjo organizacijo te samorasle komunistične družbe v njeni tipični obliki. Z razkrojem teh prvotnih zajednic se začne cepitev družbe v posebne in končno nasprotne si razrede.«

Dialektični materializem je znanost proletariata, ne buržuazije; dialektični materializem je znanost velike večine ljudstva, ne pa neznatne izkoriščevalske manjšine; zato se dialektični materializem ne boji priznati, da na neki določeni stopnji svojega razvoja ni obsegel še vseh pojavov, zato dialektični materializem na vsakem koraku oceni svoje zmožnosti, zato je dialektični materializem znanstvena metoda, ki osvobaja duha vseh spon, vseh predsodkov. Z isto odkritostjo, s katero je Engels povedal, da l. 1848 še ni poznal prazgodovine človeške družbe, ker še ni bil nihče te prazgodovine odkril, z isto odkritosrčnostjo piše l. 1888 o »Nemški ideologiji«, ki sta jo bila spisala Marx in Engels l. 1845—46: »Dogotovljeni del obsega razlago materialističnega zgodovinskega nazora, ki pa samo dokazuje, kako pomanjkljivo je bilo še najino takratno znanje o gospodarski zgodovini.« (Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem, str. 16.) Zaradi te odkritosti, zaradi tega, ker se dialektični materializem ne boji dejstev, si dialektični materializem osvaja vedno bolj ves svet.

2. O Engelsovem odnosu do Marxa ima pa g. Janežič tudi originalne pojme. Tako pravi na nekem mestu: »Tudi sicer so Marxovi rokopisi — kar se zdi nekoliko čudno — na najvažnejših mestih nenavadno mnogokrat preluknjani. Brez Engelsa, ki je bil najsrečnejši Marxov tolmač, bi Marx v filozofiji zgodovine ostal precej brezpomemben. Kakor je bil Engels po svojem značaju ali celi osebnosti najbolj posrečeno dopolnilo Marxa, tako ga je dopolnjeval v pomanjkljivem in neurejenem zgodovinskem filozofiranju.«

Nobenega dvoma ni, da je Engels Marxa marsikje dopolnjeval, da bi pa Marx brez Engelsa ostal v tako zvani filozofiji zgodovine »precej brezpomemben«, to more trditi samo oni, ki prav nič ne pozna Engelsovih del.

V uvodu k izdaji »Manifesta« iz l. 1883 piše Engels: »Osnovna misel, ki preveva ves manifest: da tvori gospodarska produkcija in iz te z nujnostjo izvirajoča družbena razčlenjenost vsake zgodovinske dobe osnovo za politično in duhovno zgodovino te dobe; da je bila torej (odkar se je razkrojila prastara skupna zemljiška lastnina) vsa zgodovina zgodovina razrednih bojov, bojov med izkoriščanimi in izkoriščujočimi, vladanimi in vladajočimi razredi na različnih stopnjah družbenega razvoja; da pa je ta boj danes dosegel tako stopnjo, na kateri se izkoriščani in zatirani razred (proletariat) ne more več rešiti izkoriščujočega in zatirajočega razreda (buržuazije), ne da bi obenem rešil vse družbe za vedno izkoriščanja, zatiranja in razrednih bojov — ta osnovna misel je vsa Marxova in samo Marxova.« (K. Marx: *Ausgewählte Schriften*. Ring-Verlag, Zürich, 1934, str. 196.)

In k temu potrdilu, da je Marx pravi ustanovitelj historičnega materializma, dodaja Engels še pripombo: »Tej misli, ki je po mojem mnenju poklicana, da dá zgodovinski znanosti osnovo za enak napredek kot jo je Darwinova teorija dala naravoslovju, tej misli sva se oba že več let pred 1845 polagoma bližala. Kako daleč sem že sam prišel samostojno v tej smeri, kaže moj „Položaj delavskega razreda v Angliji“. Ko pa sem spomladi l. 1845 naletel spet na Marxa v Bruslju, je bil on to misel že izdelal do konca in mi jo je predložil v skoro prav tako jasnih besedah kot so te, s katerimi sem jo jaz povzel zgoraj.«

To še niso vse izjave — in to lastne Engelsove izjave — ki označujejo razmerje med obema genialnima tvorcema proletarske teorije. V »Ludwigu Feuerbachu« iz l. 1888 pripominja Engels: »Dovolite mi tu osebno pojasnilo. V zadnjem času so večkrat omenjali moj delež pri tej teoriji in zato se ne morem izogniti temu, da ne bi povedal par besedi, s katerimi bo ta točka opravljena. Da sem do neke mere samostojno sodeloval tako pri utemeljitvi kakor zlasti pri izoblikovanju teorije pred in med svojim štiridesetletnim sodelovanjem z Marxom, tega niti sam ne morem tajiti. Toda največji del vodilnih osnovnih misli, zlasti v gospodarstvu in zgodovini, in specielno še njih končna ostra

oblika, pripada Marxu. Kar sem jaz prispeval, to bi mogel — če izvezam vsekakor nekaj posebnih strok — Marx pač tudi brez mene izvršiti. Kar je Marx storil, tega jaz ne bi zmoget. Marx je stal više, videl dalje in pregledal več in hitreje od nas vseh. Marx je bil genij, mi ostali kvečjemu talenti. Brez njega bi teorija danes še daleč ne bila to, kar je. Zato tudi po pravici nosi njegovo ime.« (Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem, str. 40.)

V pismu J. Ph. Beckerju z dne 15. oktobra 1884 piše Engels: »Vse svoje življenje sem delal to, za kar sem bil ustvarjen, igral sem namreč drugo violino in mislim, da sem svoje delo še precej dobro opravil. In vesel sem bil, da sem imel tako sijajno prvo violino, kakor je bil Marx.«

Večje skromnosti si ni mogoče misliti; čeprav pa Engels svoje delo prav gotovo podcenjuje, vendar Marxovega dela s tem prav gotovo ne precenjuje. Janežičeva trditev o Marxovi »brezpomembnosti« ima ta namen, da dokazuje njegovo nevednost v najosnovnejših stvareh iz življenja in dela tako Marxa kot Engelsa.

3. G. Janežič razlikuje v tej kratki dobi dveh, treh let, odkar je slovensko delavstvo začelo resno proučavati osnovne vire, iz katerih črpa znanje o svojem stvarnem stanju, o načinu in ciljih svojega boja, celo razvojne stopnje. Prva stopnja je bila ona, ko smo pojasnili našim delavcem osnovne pojme politične ekonomije, t. j. najosnovnejši pojem — vrednost; na drugi stopnji smo danes, ko obdelujemo sociologijo, zgodovino in religijo. G. Janežič ugotavlja: »Tudi pri nas se v zadnjem času skuša uveljaviti vprav v teh smereh (t. j. dialektični materializem v smereh socialne zgodovine, zgodovinske in religiozne filozofije. — r—š—), ker je svoje teze o vrednosti — kar nam je bilo včasih najljubše področje — že zdavnaj popolnoma izčrpal v svojih propagandnih revijah, z uspehom, katerega jim gotovo nobena znanost ne zavida. V tisto prvo dobo spada še prevod »Kapitala«. Knjige pa, ki so v omenjenih založbah pri nas v zadnji dobi izšle (»Feuerbach«, »Anti-Dühring«), dobivajo predvsem, kakor rečeno, sociologijo, zgodovino in religijo.« (O. c., str. 267.)

Kdor skuša z dejstvom, da je izšel »Anti-Dühring«, dokazati, da so pri nas »teze o vrednosti« že izčrpali, ta »Anti-Dühringa« pač ni še videl. Ves drugi del te knjige je posvečen politični ekonomiji in peto poglavje tega dela nosi naslov »teorija vrednosti«. Engels podaja v tem poglavju zelo poljudno in vendar silno globoko razlago tega najtežjega poglavja iz vse politične ekonomije, saj vemo, da je prvo poglavje v prvi knjigi Marxovega »Kapitala«, ki govori o vrednosti, najtežje, in da je celo Marx sam dajal nasvete, kako se najlažje dokopljemo do razumevanja tega osnovnega politično-ekonomskega pojma.

Torej ne bo res, da smo se preselili g. Janežiču na ljubo v sociologijo, zgodovino in religijo, da bi mu s tem odkrili Ahilovo peto, v katero naj bi meril s svojimi »puščicami«, potem ko nam v teoriji o vrednosti ni mogel do živega — ne on! — niti g. Gosar, niti g. Ušeničnik, niti kdo drugi njegovih učiteljev.

4. Nihče ni nikdar skrival — ne Marx, ne Engels, ne kdo drugi — odkod vse črpa dialektični materializem svoje sile. Dialektični materialisti niso nikdar zatajevali svojih prednikov in jih tudi danes ne taje. Obratno! Dialektični materialisti trdijo, da so dediči vse klasične filozofije in vse klasične znanosti. V »Osnovnih problemih marksizma« je Plehanov na zelo dober način orisal razmere tiste dobe, v kateri sta Marx in Engels ustvarjala in oblikovala teorijo in prakso dialektičnega materializma. G. Janežič ponavlja samo stare stvari, ko navaja vse vire marksizma; pa tudi to ni nič novega, da skuša izrabiti to v poniževanje in omalovaževanje marksizma. To je delal že Masaryk v svoji knjigi »Socialni otázka«. Originalna pa so njegova podtikanja (laž tega ne moremo imenovati, ker dela to v svoji nevednosti). Vneti vernik trdi v svoji gorečnosti: »Marx in Engels sta celo življenje trdo verovala, da je Feuerbachov materializem najoriginalnejše odkritje, kar jih je svet doživel. Toda popolnoma enak antropološki materializem je učil že ravno 100 let poprej La Mettrie.« (O. c., str. 273.) Marx in Engels torej La Mettrieja nista poznala. Toda trmasta dejstva govoré vedno in povsod trmasto proti vsem trditvam katoliških kritikov.

V letih 1844—45 sta izdala Marx in Engels knjigo z naslovom, ki mora biti vsakemu verniku všeč, z naslovom »Sveta družina« namreč. V njej sta obračunala z Brunom Bauerjem in tovariši, ki so premlevali, kakor pravita Marx in Engels, eno stran razpadajočega Heglovega filozofskega sistema. V tej knjigi je poglavje z naslovom »Kritična bitka proti francoskemu materializmu« in tu je govor tudi o — La Mettrieju. Marx pravi: »Z zdravnikom Leroyjem se začne ta šola, z zdravnikom Cabanisom doseže svoj višek, zdravnik La Mettrie je njeno središče. Descartes je še živel, ko je Leroy prenesel kartezijsko konstrukcijo živali — kakor podobno v 18. stoletju La Mettrie — na človeško dušo...« (K. Marx: Der historische Materialismus, I. Band. Kröner Verlag, 1932. Str. 386.) Dalje pravi Marx: »Nekakšno združitev kartezijskega in angleškega materializma nahajamo v spisih La Mettrieja. Ta uporablja Descartesovo fiziko prav do podrobnosti. Njegov »l'homme machine« je izdelan po vzoru Descartesove živali — stroja.« (O. c., str. 392.)

Jasno je torej, da Marx in Engels pač ničesar nista »vse svoje življenje trdo verovala«, kar se tiče francoskega materialista La Mettrieja, in jasno je tudi, da ne more nikomur nič pomagati nikaka trdna vera tam, kjer je potrebno trdno znanje in samo znanje.

5. G. Janežič naj si o priliki ogleda Krönerjevo izdajo: »K. Marx, Der historische Materialismus«, ker se bo lahko na lastne oči prepričal, da je izšla »Nemška ideologija« v prvem zvezku te izdaje. G. Janežič piše namreč, da je »ta prvi del „Nemške ideologije“ do sedaj objavil le Rjazanov v „Marx-Engels-Anchion“« (O. c., str. 282). Poleg te izdaje imamo še novejšo popolno ljudsko izdajo iz l. 1933, ki je izšla pod naslovom: »K. Marx und F. Engels: Die deutsche Ideologie. Volksausgabe der ersten ungekürzten, vollständigen Erstausgabe des Marx-Engels-Verlages. Verlag für Literatur und Politik, Wien—Berlin 1933.«

6. Dva primera naj nam pokažeta, da tudi kronologija dokazuje samo neznanje g. Janežiča.

a) G. Janežič uči: »Historični materializem je popolnoma otrok svoje dobe ne pa toliko sad genialnega duha, ki svojo dobo vedno prehiteva, večkrat tudi za cela stoletja. ... V dobi tega naturalizma se je jel bohotno razvijati neki nov dinamičen in biološki materializem, ki je imel veliko večja stremljenja kot starejši sirovi materializem Büchnerja in Moleschotta.« (O. c., str. 272.)

Po Janežiču je torej materializem Büchnerja in Moleschotta starejši od materializma Marxa in Engelsa. Engels se s tem mnenjem ne strinja in tudi letnice same že na prvi pogled ne govoré preveč v prid g. Janežiča. Marx je živel med l. 1818—1883, Engels 1820—1895, Büchner med l. 1824—1899, Moleschott pa 1822—1893; če niso vsi prišli približno istočasno (in bi torej ne bilo med njimi razlike med starejšimi in mlajšimi) do svojega materializma, potem je treba povprašati dejstva, kaj pravijo o tem. Marx in Engels sta zgradila dialektični materializem že okoli l. 1845; takrat sta spisala »Sveto družino«, »Nemško ideologijo«; l. 1847 »Bedo filozofije« ter sta s temi deli zgradila temelje novemu svetovnemu nazoru. Kaj pa Büchner in ostali? O njih piše Engels v »Feuerbachu: »Še več, on (t. j. Feuerbach. —r—š—) meša materializem s tisto poplitveno, vulgarizirano obliko, v kateri živi dalje materializem 18. stoletja danes v glavah prirodoslovcev in zdravnikov in ki so jo v petdesetih letih pridigali krošnjari — pridigarji Büchner, Vogt in Moleschott (podčrtal —r—š—)« (Engels-Plehanov: Uvod, str. 28.)

Marxov in Engelsov materializem je nastal v štiridesetih, Büchnerjev in Moleschottov se je širil v petdesetih letih; torej je »sirovi« materializem Büchnerja in Moleschotta mlajši, ne pa starejši kot pravi g. Janežič.

b) S kronologijo je v zvezi tudi originalno pojasnilo g. Janežiča, zakaj je Marx (na Engelsa je tu g. Janežič čisto pozabil, čeprav je nekoč dejal, da bi brez njega Marx skoro nič ne pomnil) odkril historični materializem.

»Marx je hotel oblikovati zgodovino in „postaviti jo na noge“. Toda to se mu ni — posrečilo: zgodovino so ustvarjali drugi — čeprav po njegovem mnenju narobe. Revolucije — ni mogel izvesti. Marx se je prizadeval do obupa. — Ko pa je videl, da se njegovi neuspehi le množijo, je začel grdo gledati. — Ni čudno, da je začel pisati „Kritike kritičnih kritik“, Anti-Proudhon itd. Proglasil je, da je zgodovinsko dogajanje nujno, neodvisno od človekove volje, da ga vodijo neke slepe sile, ki določajo tudi vse človekovo delovanje in mišljenje. Tu razumemo Marxa: upravičil je s tem svoj lastni neuspeh in stresel s sebe vsako odgovornost.« (O. c., str. 283.)

Kdor se prizadeva do obupa, se prizadeva precej časa. Pričakovali bi torej, da bo Marx začel razlagati zgodovino materialistično šele ob koncu svojega življenja, potem ko mu je »črn obup zalil srce«, potem ko je pokopal »sanje visokoteče, srca nespolnjene bolečine« po neuspeli in neizvedeni revoluciji. Toda kronologija pravi, da so dela, ki jih navaja katoliški kritik za dokaz svoji tezi brez vrednosti, prvenci, ki sta jih Marx in Engels spisala v l. 1845—1847. »Kritiko kritične kritike«, ki je le podnaslov »Svete družine«, sta spisala Marx in Engels v letu 1844—1845, Anti-Proudhon ali s pravim naslovom »Beda filozofije« je izšla l. 1847. torej tik pred revolucijo l. 1848, ki je sicer ni imel ne naloge ne volje izvesti Marx, temveč nemška buržua-zija, ki je pa tudi ni izvedla do kraja. Zato Marx ni mogel biti ne obupan, ne črnogled, niti ni imel razloga odkriti historični materializem zato, da bi svojo krivdo in svoj neuspeh valil nanj. Po logiki g. Janežiča bi Marx takrat še ne smel priti do materializma v zgodovini, pa je vendarle prišel. Psihološka razlaga g. Janežiča je nesmisel. Tudi tako nedolžna stvar kot je kronologija lahko ubije znanstvenika, g. Janežič!

(Konec prihodnjič.)

V. Škvarkin:

TUJE DETE

(Dalje.)

DRUGO DEJANJE

Četrta slika

Isto prizorišče — pred vilo Karaulovih. Vstopi Jakov. Hodi v krogu po ploščadi in za njim, držeč ga za rokav, Kostja.

KOSTJA: Jakov, poslušaj me do kraja...

JAKOV: Že dvakrat sem te poslušal do kraja, ti pa na koncu spet začneš od kraja! Zamoril si me že s to svojo psihologijo.

KOSTJA: Jakov, vsi živci so mi popustili. Morda sem z eno nogo že v norišnici... pa nimam človeka, ki bi mi pomagal prenašati!

JAKOV (sede): Dobro. Naloži mi moj delež!

KOSTJA: Poslušaj. Manja se je sestajala s tistim svojim... no, z nekakim... državljanom, ko je jaz niti poznal nisem. Je tako, ali ne? Dobro.

JAKOV: Dobrega je za enkrat malo.

KOSTJA: Počakaj, prevdari! Potem pa se je zaljubila vame... To vendar veš; saj si sam videl. Kaj se je torej izpremenilo? Nič, popolnoma nič. Biti ljubosumen, in še na preteklost, — to je vendar banalno. Razumi vendar, Jakov: ta njena ljubezen, oziroma niti ne ljubezen, temveč nekakšna zaljubljenost, in niti ne zaljubljenost, temveč trenutna pijanost — to je vendar že minilo... ali ni res? To je minulosť. Se strinjaš?

JAKOV: Ne, ne strinjaš se. Prvič je ta minulosť breja samih posledic...

KOSTJA: Breja? (Pokaže na trebuh, nosečnost)... A-a-ah... Breja!

JAKOV: Drugič, sem o Manji boljšega mnenja. To ni dekle, ki bi v trenutni pijanosti... Ne, ne, to je moralo biti že resnično čuvstvo... ona njega...

KOSTJA: Njega! Koga njega? Jaz že izvem zanj... za »njega«! Ga že še najdem, tega »njega«... Se bom že maščeval temu »njemu«, da, maščeval!

JAKOV: Ti? Maščeval? Kako? Govori, kako se boš maščeval?!

KOSTJA: Vpričo nje bi ga zbil na tla... In sam ne vem... kaj bi storil z njim!

JAKOV: Res je, da sam ne veš. Ali se človek tako maščuje? Kako se to dela? Vzemi kindžal v roke, pravim. Izsili ji priznanje, izvedi tisto prekleto ime! Poišči vruga! Zakriči nanj, in ko se obrne, ustrelj vanj šestkrat zapovrstjo! Zažgi vilo! Nji... nji pa kamen na vrat in v Čoroh z njo, ali po vaše v reko Moskvo. Pojdi na Kavkaz, starci te nauče! Pojdi, kupi vozni listek!

KOSTJA: S teboj je še huje kot z menoj; ti si že z obema nogama v norišnici. Norec! Manji kamen na vrat... Manji! Saj jo vendar ljubim, norec... Jaz sem kriv pred njo... »študent tretje skupine«! Toda ali se ne vedem, kakor kak lastniček, meščanček? Jakov, midva sva vendar nova človeka.

JAKOV: Morala bi biti. Toda v tebi je novega za prgišče. In kaj bo, ko se rodi tisti... recimo ne popolnoma tvoj otrok? Lep bo, pameten — skratka, prav nič tebi podoben...

KOSTJA: A-a-ah! To je neznosno!

JAKOV: Potem pa si predstavi: Ti greš z Manjo po ulici in neki moški jo pozdravi. Kaj, če je on? On!

KOSTJA: Jaz ji ne bom dovolil, da bi jo moški pozdravljali! Ne, ne, naj jo pozdravljajo!

JAKOV: Ali pa: sediš na klopi; a mogoče je ravno na tej klopi sedela Manja z njim. Poljubljala sta se na njej...

KOSTJA: (skoči pokonci, pobere kamen in zamahne z njim proti Jakovu).

JAKOV: Novi človek iz kamene dobel!

KOSTJA: Ne straši me! In vendarle jo vzamem in izvijem iz sebe to nesnago.

JAKOV: Napak. Najprej si izbij nesnago, potlej se pa oženi. (Gre proti vili.)

KOSTJA: Počakaj! In če se zaljubiš, ona pa pobegne k drugemu...

JAKOV: K drugemu? Od mene? To ni mogoče.

KOSTJA: No, recimo: da se zaljubiš, potem pa izveš, da ona že ljubi drugega. Kaj potem?

JAKOV: Potem bi svojo ljubezen kot dragoceno stvarco — lepo zavil v čist robček in je ne bi nikdar nikomur pokazal.

KOSTJA: Ali si to že kdaj doživel?

JAKOV: Ne.

(Vstopi Pribiljov z načrtom v rokah in obstane. Opazuje študenta, ki ga ne vidita.)

PRIBILJOV: Seveda, mlada sta oba, živita z Manjo pod eno streho... Toda kateri? Kdo? Poglejmo! (Približa se.) Tovariša, čez pet dni je treba dati potrditi cestni projekt, toda očitvidno sem naredil napako. (Razgrne načrt.) Zakaj neki naša cesta dvakrat preseka potok?

KOSTJA: Ker teče potok naokoli, tako, da tvori skoro krog.

PRIBILJOV: Zakaj pa naj sploh lezemo v ta krog? Zakaj se ne bi umaknili, recimo sem-le? Tu ni treba mostov in bliže je do postaje. (Gleda vprašujoče v študenta.)

JAKOV: To bi šlo. Prav.

KOSTJA: Tako bo res boljše.

PRIBILJOV: Res? Sta oba tega mnenja?

JAKOV: Seveda.

KOSTJA: Seveda.

PRIBILJOV: Izvrstno. Toda v tem primeru pojde cesta čez zemljišče, na katerem sedaj stojimo. Tudi vilo Karaulovih bo treba podreti.

(Pogleda na Kostjo, potem na Jakova.)

JAKOV: Oprostite, ali ne bi šla cesta nekoliko bolj severno?

KOSTJA: Oprostite, ali ne bi šla cesta nekoliko bolj južno?

PRIBILJOV: Severno odtod je udor, na jugu — potok. In tukaj pride vila spet v cestno območje.

JAKOV in KOSTJA (Hkrati): To je slabo.

PRIBILJOV: Ali sta kar oba zainteresirana? Tudi meni je žal vile Karaulova, toda enemu izmed vaju mora biti to še neprijetnejše: podreti bo treba hišo bodočega tasta.

JAKOV: Kakšnega tasta? Kaj pa je to — tast? Testo — vem, kaj je. Toda tast?

PRIBILJOV: Tast se pravi ženinemu očetu.

KOSTJA: Midva nimava tastov, midva sva samska...

JAKOV: Počakaj... mogoče še boljši izhod...

PRIBILJOV: Kakšen?

JAKOV: Cesto lahko pričnemo tudi od druge strani, od postaje. Poglej. Bližje je in tudi teren je bolj raven.

PRIBILJOV: Mislita? Tako... tako... Toda tukaj, tukaj... ne, to ni dobro.

JAKOV: Narobe, zelo dobro je in bližje je do postaje.

PRIBILJOV: Ne, ne, poiščiva kaj drugega! Pojdiva! (Odide z Jakovom.)

KOSTJA (pregleduje načrt): Ali bo treba res podreti?

(Vstopi Senečka. Previdno se ozira. Zagleda Kostjo. Nekoliko sekund zreta drug v drugega.)

SENEČKA: Zmagovalcu — championu — fizkultski zdravo! (Pozdravi Kostjo z dvignjeno pestjo in se izzivalno spreha.) Caruzo! Če bi me res premogla kaka osebnost — prosim. Tako pa... Kaj le je našla Manja Sergejevna na vas? Molčite? Se petelinite? Igrate očeta? Ali hočeš, da naredim opico iz tebe.

KOSTJA: Kakšnega očeta? Kakšno opico?

SENEČKA: A si se ustrašil? Dobro, ne dotaknem se te, samo pojasni mi, kaj je našla na tebi.

KOSTJA: A tako, vi mislite, da sem jaz tisti?

SENEČKA: Da niste? Res ne? (Kostja žalostno zmaje z glavo.) Častna beseda? Uh, hudiči... Jaz sem pa imel vso noč na sumu vas... Mislil sem si: študent je, nesramnosti mu ne manjka, potem tudi zunanost. Kako ne bi imel uspeha? No, in zdaj se je pokazalo, da tudi vi ploh vlečete. Drago mi je. (Stiska Kostji roko.)

(Vstopi Pribiljov, Senečka odriva Kostjo.)

SENEČKA: Tega tipa imam tudi na sumu.

KOSTJA: Pa ste se urezali. Ta hoče Karaulovim podreti vilo.

SENEČKA: To je pesek v oči. Eno podre, drugo pa postavi. Politika.

KOSTJA: Mislite? (Vsi hodijo sem in tja po ploščadi in se sumljivo pogledujejo.)

SENEČKA (se drži Kostje in namiguje na Pribiljova): Prevzvišeni champion! Svetovni bojevnik... Zlikan, da te lahko preseka. On je tisti... on je. Tako bi mu primazal, da bi zvezde videl.

PRIBILJOV (se približa Senečki, prime ga pod roko in odpelje v stran): Vi ste menda zalotili Manjo Sergejevno pri tisti... pri tisti osebi?

SENEČKA: Da, jaz. In kaj potem?

PRIBILJOV: Povejte, ali je ni spremljal kak moški? (Namigne na Kostjo.) Ali ni bil moj praktikant z njo?

SENEČKA (veselo): Kje neki? Praktikant ne pride v poštev. (Kriči.) Kostja, to je juridična pomota! Tudi on je tovariš v nesreči.

KOSTJA (se jima približa. Oba stiskata roko Pribiljovu).

SENEČKA: Jaz pa sem sumil vas. Mislil sem si, človek s končano visoko šolo je vsega zmožen. Torej ne? Drago mi je. Prise-dite. Če je tak champion za norca, potem se sam sebi ne zdim več tako neumen. Toda dovolite. Vsi pomembnejši moški so tu in vsi »ne«. Kdo pa je potem »da«? To pomeni, da imamo za današnji danes spet uganko. Pssst, Jakova smo prezrli. Mogoče je pa ravno on Caruzo?

KOSTJA: Ne, Jakov ni; kje neki Jakov!

PRIBILJOV: Kdo pa potlej? Kdo?

JAKOV (vstopi): Tam je kot ustvarjeno za cesto. (Vsi trije ho-dijo v krogu in se ozirajo na Jakova.)

SENEČKA: On je in nihče drugi.

JAKOV: Kaj pa imate? (Vsi trije hodijo dalje v krogu.) Ali je to takšna igra, ali kaj? Še z druge strani grem pogledat. (Odide.)

KOSTJA: On ni, on ni!

PRIBILJOV (se tolče po čelu): Pamet neumna! Ona je vendar igralka! Gledališče smo pozabili! Igralce! A-a!

KOSTJA: Igralce? Da, da, igralci, a-a!

PRIBILJOV: Vaje, kulise, zastorji — vse to je zelo zapeljivo.

KOSTJA (stoka): Kulise... zastorji!

SENEČKA: Suflerska celica!

KOSTJA: Ali je res igralec? Predrzen, obrit, z nagačenimi ra-menil

(Vstopi Manja. Namenjena je k vili, pa se ustavi za njimi.)

SENEČKA: Najdemo ga. Vso tisto... rampo pretaknem v gle-dališču. Državljana, v gledališče!

(Vsi se obrnejo in kot odreveneli obstojijo pred Manjo. Kostja zbeži. Pribiljov privzdigne klobuk, se spoštljivo prikloni in odide. Senččka sname klobuk, se ogleduje, toda ne da se mu oditi.)

MANJA: Kaj iščete tukaj?

SENEČKA: Jaz? Sprehajal sem se... pa sem zgrešil pot.

MANJA: Včeraj ste prisluškovali in izdali mojo skrivnost. Se-nečka, zakaj to? Ali sem kriva pred vami? Ali sem vam mogoče kaj obljubila? In kaj ste dosegli? Da so se vsi obr-nili od mene. Osamljena sem. Nikogar nimam? Ah, vi... In vi, ki ste predelavali svojo psihologijo! Ki ste sanjarili o horizontih. V tem je bilo nekaj lepega, svežega... In zdelo se mi je, Senččka, da ste... (Obrne se in gre k vili.)

SENEČKA: Jaz... jaz... Manja Sergejevna... (Manja je odšla.) Oblatil sem jo, ona pa... »Senečka«. (Sede na klop in poje.)

Bom črn klobuk na glavo djal,
v Anapo-mesto potoval —
in vse življenje presedel
na slani plaži kot solze.

Pred obličjem sovjetske družbe sedi na zatožni klopi mešan Senečka Perčatkin. Prične se zasliševanje:

»Semjen Perčatkin, ali priznate, da ste podlež?«

»Priznam.«

* »Priznate, da ste včeraj gobezdali kot nekulturen pobalin?«

»Priznam.«

»Kaj nam lahko natvezete v svoje opravičilo?«

»Državljan državni pravdnik, popravil bom svojo zaostalost, pri sveti ikoni, da jo bom popravil. (Kot pripombo.) Obtoženca duši jok.

»Spričo odkritosrčnega priznanja dobi Semjon Perčatkin pogojno eno po gobcu. (Prilepi sam sebi mastno zaušnico.) Dvorana se izprazni. (Odide. Iz vile prideta Olga Pavlovna in Karaulov s stekleničko zdravila in kozarčkom v rokah.)

KARAULOV: Olga, vzemi kapljice.

OLGA: Duša me boli. Tvoje valerijanske kapljice mi padajo na dušo.

KARAULOV: Z Manjo morava govoriti mirno. Igralka je, zelo je občutljiva. Ti pa si jo včeraj pošiljala v vodo.

OLGA: Igralka, igralka — »ima uspeh«... Hvala lepa za tak uspeh. Zdaj imamo vence — šopke. Slavo! Umetnica... Bolje bi bilo, če bi brez te slave tipkala na stroju!

KARAULOV: Razumi vendar, življenje ima zdaj nova načela.

OLGA: Kakšna so načela — ne vem, vem le to, da je konec zmeraj isti.

KARAULOV: Ne ugovarjam. Toda hčerki sva dolžna pomagati, ali ne?

OLGA: S čim?

KARAULOV: Saj sva sklenila, ali ne?

OLGA: Da.

KARAULOV: No, torej. Ti si res neobičajno lepa ženska... po duši mislim. Takoj pokličem Manjo. Ampak ne bodi groba z njo. Govori tiho, ljubeznivo... (Kliče.) Manja, Marušenjka! (Olgi) No, le pomiri se, bog ti pomagaj!

OLGA: Tudi ti se ne razburjaj, bog ti pomagaj!

(Drug drugega prekrizata. Vstopi Manja. Karaulov že pripravlja na mizi kozarec in kapljice.)

KARAULOV: Poslušaj, Manja, zdaj ne govoriva kot starša, temveč kot prijatelja... Prijatelja. Pogovori se z nama.

prosim. Doletela te je nesreča... Se pravi ne, mogoče celo sreča... Midva bi ti rada pomagala.

MANJA: Najlepša hvala.

KARAULOV (Olgi): Vidiš, vse gre lepo in brez bolečin. Manja, ali bi nama hotela zaupati, kdo je, tako rekoč, krivec?

MANJA: Nihče. Vsega sem jaz kriva.

OLGA: Sama? Ne, tega ne bom nikoli verjela.

KARAULOV: No, no, no, no... Nekaj nama pa le lahko poveš: kdo je, kje je tisti tvoj...?

MANJA: Ljubček?

OLGA: Oh!

KARAULOV: Nič, nič! Drži se! (Manji.) Ljubček, da, ljubček. Kje je?

MANJA: Odpotoval je.

KARAULOV: Kam je odpotoval?

MANJA: N-n-n... na gradnjo.

OLGA: Ampak kam? Sedaj povsod grade.

MANJA: Recimo, da — v Kazakstan.

KARAULOV: Ali mu pišeš?

MANJA: Ne, ker se je preselil na drugo gradnjo.

OLGA: To se pravi, zmeraj s trebuhom za kruhom?

KARAULOV: No-no-no-no... Izpij kapljice! (Manji.) Nič hudega, nič. Stara je že. Premestili so ga, dobil je dekret in se je preselil... To je vse v najlepšem redu. Manja, ali se bo kmalu vrnil?

MANJA: Nikoli več.

OLGA: Ali je umrl?

MANJA: Ne, razšla sva se.

OLGA: Torej te je pustil?

MANJA: Jaz sem pustila.

OLGA: Ti? Oh... (Karaulov urno naliva kapljice v čašo.) Oh, človek bi umrl od samega strmenja.

KARAULOV: To ni nič čudnega. Jaz ga ne bi samo pustil, jaz bi tega podleža... hm... (sam izpije kapljice.) No, zdaj, ko se je hvala bogu vse pojasnilo, se ne vznemirjaj več. Delaj, igraj... Otroka bova pa že midva z babico odgojila, odpestovala, vzgojila... Manja... Trapica ti moja!

MANJA: (se vrže očetu v naročje, potem objema še mater.)

MANJA: Vidva sta čudoviti starini! Zaslužila bi odlikovanje. Najtežji izpit sta naredila z odličnim uspehom! Zato pa je sedaj konec vajinega trpljenja. Hvala lepa obema. (Očetu): Ti se pa sčasoma razviješ v komsomolca-aktivista.

KARAULOV: Seveda se razvijam.

OLGA: Vsaj očeta mi ne pohujšuj. Za botra vzamemo pa Ivana Mihaliča.

KARAULOV: On ne more biti boter, saj je v stranki.

OLGA: Med dobrimi znanci bi pa morda le šlo.

MANJA: Čemu ga sploh krstiti?

OLGA: Boga vendar mora poznati! Jelisaveta Nikolajevna je dala svojima otrokoma lepi imeni! Dečka kličejo — Erik, deklico pa — Erotiko! Boga ne poznata niti po obrazu. Mimo cerkve gresta, na steni slika sv. Nikolaja, ki blagoslavlja mimoidoče (pokaže s kretnjo). Erik ga zagleda in vpraša: »Za kaj pa glasuje ta državljan?« Sv. Nikolaj, pa glasovatelj? Da si le jezika ni pregriznil! Lahko me daste v časopise, ampak te-le roke ne bodo nosile nekrščenega otroka!

MANJA: Jaz ga ne pustim krstiti.

KARAULOV: No-no-no-no... Pa naj otrok sam odloči. Ko bo polnoleten, naj se da krstiti, kakor mu drago.

OLGA: Tebi se pa res poleti možgani kisajo.

MANJA: Čemu se prepirata? Sploh je pa domača vzgoja škodljiva.

OLGA: Mar ga boš dala med »brezprizorne«?

MANJA: Čemu? Saj imamo dečje domove, tako imenovane »jasli«.

OLGA: Jasli so za teleta.

MANJA: To so malomeščanske pravljice.

OLGA: To pomeni, da sem tudi jaz malomeščanka.

KARAULOV: No-no-no-no. (Ženi): Na, kapljice. Nič ne skrbi, Manja, rada ga bova imela. Če bo deček, potem ga bo treba seveda kedaj tudi naklestiti.

MANJA: Mojega sina? Tepsti?

KARAULOV: Seveda samo, če bo zelo poreden.

MANJA: Tega ne dovolim nikoli. Ne pustim, da bi mi otroka pohabili. Pretepal ga bo! Majčkenega... Neumni, hudobni starec! Ne morem vama zaupati vzgoje.

KARAULOV: Dobro! Kakor želiš! Pa ga ne bom tepel. Naj bo pa capin iz njega.

OLGA: Še jokala boš zaradi njega.

MANJA: Čeprav, toda tepsti ga ne dam.

KARAULOV: Pa kaj bi ga pretepal? Tudi godbe ga bom učil. Imam tudi knjige za mladino...

MANJA: Kakšno starodavno ropotijo, ne?

KARAULOV: Torej mu ne bo treba kulture?

MANJA: Da, buržujsko kulturo moramo zelo previdno sprejemati. Marsikaj, kar je vas navduševalo, je sedaj nerazumljivo in škodljivo.

KARAULOV: Ah, nerazumljivo? Vam je nerazumljivo? Za vas je to škodljivo? Sijajno! Torej mi ne zaupaš! Konec! (Beži v vilo.)

OLGA: Namesto da bi bila očetu hvaležna, ga mučiš do onemoglosti.

KARAULOV (pribeži iz vile s kupom knjig): Za vnuke sem hranil te »škodljive« knjige. Sedaj vidim, da sem zastoj skrbel. Njim so nerazumljive!... Konec! (Prime eno od knjig.) »Junak našega časa«. Sedaj ni več junakov, in naši

časi so minili! V redu! Kaj je za vas Pečorin? Belogvardejec s kavkaške fronte? Škodljivo! (Vrže knjigo ob tla.)

OLGA (s kozarcem): Oče, kapljice!

KARAULOV (kozarec zažene po tleh in vzame drugo knjigo): Ne-ne-nerazumljivo! (Zažene jo ob tla.)

(Olga Pavlovna in Manja hitita pobirat knjige. Karaulov vzame drugo.)

KARAULOV: Turgenjev: »Zajtrk pri plemiškem načelniku«. Razumljivo? Ne, vam je samo še do požrtije pri gonjaču. (Knjiga leti na tla.) K vragu, stara kultura! (Zopet vzame knjigo, zamahne z njo, toda roka mu zastane.) Puškin... Aleksander Sergejevič, oprostite, vas ne morem vreči ob tla. (Pritiska knjigo na srce in odide v vilo.)

MANJA (pobere knjige in gre za Karaulovim): Brezumni starec! Temu se tudi mi nikoli ne odrečemo.

OLGA: Hitler, pravi Hitler! Turgenjevu, Ivanu Sergejeviču je vse platnice odrli!

(Pribiljov vstopi in se klanja.)

PRIBILJOV: Kdo pa je tako vpil pri vas? ... In knjige po stopnicah ...

OLGA (odhaja v vilo in ihti): Mi ... mi ... na glas ... smo brali. (Odide.)

PRIBILJOV (zmiga z rameni, brska s palico po knjigah, ki jih je Karaulov razmetal po stopnicah terase, dvigne zvezek in čita): »Dnevnik Manje Karaulove«. Dnevnik? ... (Odpre ga in se ogleduje okoli sebe. Vtakne si ga v notranji žep suknje.) Zanimivo!

(Odide. Z nasprotni strani pride Raja z majhnim kovčgom, in Zina.)

ZINA: Na postaji sem vas takoj spoznala. Tu je vila Karaulovih. Kakšen pekel je zdaj v tej hiši.

RAJA: Kaj pa se je zgodilo?

ZINA: Vse je prišlo na dan ... da je bila pri Agripini Semjonovni, vse. Očeta in mater je lovila kap. Oboževalci so se razbežali ... In sedaj je cela gonja proti Manji. (Kliče): Manja! Nazadnje je pa čisto prav, saj je bila res že preveč prevzetna — na kaj le. Ne želim ji sicer zlega, malo naj pa le izkusi. (Kliče): Manja, obisk imaš! (Vstopi Manja).

RAJA: Manja!

MANJA: Raja!

ZINA (Manji): Kako si upadla! ...

MANJA: Prav nič ne!

ZINA: Tako kot je bilo, seveda, ne bo nikoli več, toda ne obupuj.

MANJA: Odkod si pa to pobrala? Pri meni je še vedno vse kot je bilo.

ZINA: Ne vem... Prej je bilo tu toliko fantov, da se niti obrniti nisi mogla, sedaj so pa vsi izginili.

MANJA: Ni res. Vsi so še tu, in če hočem, se lahko jutri poročim.

ZINA: Res? Potem grem pa kar obleko pripraviti za svatovščino. (Odide.)

RAJA: Kako je hudobna...

MANJA: Vedno mi je zavidala. In kako mi še bo! Ljuba Raja, pred Zino nisem hotela govoriti, toda res imam hude nevšečnosti. Vse je veliko bolj zapleteno in težje, kot sem si mislila.

RAJA: Seveda je težko, zato je pa tem lepše, če se preboriš... Veš, jaz sem se nekako pomirila. Potem pa... jaz ga bom zelo ljubila. In ti svojega?

MANJA: No, seveda ga bom... Hotela sem te vprašati: ali imaš... no... samostojen zaslužek?

RAJA: N-ne, nimam, še študiram.

MANJA: Oprosti, ali se bo poročil s teboj?

RAJA: Že dva meseca ga nisem videla... pa ga tudi nočem več videti.

MANJA: Joj, joj! In tvoji starši?

RAJA: Imam samo očeta. Star je. In v židovskih družinah je glede tega še posebno strogo. Oče še ničesar ne ve, le gleda me nekako čudno.

MANJA: Kaj sem storila! Raja, težko sem se pregrešila nad teboj! Zakaj si mi zadnjič verjela?

RAJA: Saj še vedno.

MANJA: Ne, ne, zmotila sem se. Ne imej otroka, to je nemogoče. Posebno zate. Raja, oprosti mi, pojdi še enkrat, vrni se k Agripini Semjonovni.

RAJA: Kaj pa ti je?

MANJA: Jaz ne govorim o sebi, ampak o tebi.

RAJA: Kaj pa je to meni?... V jeseni dobim risarsko delo... Samo eno leto se moram še nekako prebiti... Zaradi očeta mi je...

MANJA: Tega si nikdar ne odpustim. (Vstopi Jakov.)

RAJA: Jaša?

JAKOV: (se kar strese in obstane).

MANJA: Ali ga poznaš?

RAJA: Saj sva na isti šoli. Kaj pa vi tukaj?

JAKOV: Prakso delam. (V oknu se pokaže glava Olge Pavlovne.)

OLGA: Manja, oče trga note! (Manja hiti v vilo.)

RAJA: Kaj pa je njen oče?

JAKOV: Čudovit človek.

RAJA: Zakaj vas že pol leta ni bilo k meni?

JAKOV: Bil sem. Spočetka vas ni bilo nikoli doma...

RAJA: In potem?

JAKOV: Nisem imel časa. (Iz okna leti notni papir.) Nekoliko nervozen je danes. (Ven prileti vezana knjiga not.) Idite proč, tu ni preveč varno.

RAJA (odhaja z Jakovom): Jaša, v mojem življenju se je marsikaj spremenilo...

(Nasproti jima pride Kostja. Prime Jakova za rokav.)

KOSTJA: Raja? Ti? ... Ne, ne utegnem se čuditi. Jaška, nujno... neodložljivo... dve besedi... gre za življenje! (Raja je odšla.)

JAKOV: Če natovoriš bivolu dvajset pudov, vleče, trideset pudov — tudi še, če mu pa natovoriš šestdeset pudov — se obrne in pošlje vse skupaj k vragu. (Skuša oditi, toda Kostja se ga oklene.)

KOSTJA: Stoj! Ne držim te jaz, temveč popolnoma nov, neznan človek! Jakov, do tega trenutka sta bila moje čuvstvo in moja volja razdvojena... Tako nekako kot pri Lermontovu.

JAKOV: Zdaj se ne utegnem pogovarjati z Lermontovim. Mogoče se v meni poraja lastna psihologija. (Skuša se mu iztrgati.)

KOSTJA (kriči): Vsaj enkrat v življenju me poslušaj do kraja, hudič zanikrni! Jakov, dragi moj, čestitaj mi: jaz nisem več Lermontov.

JAKOV: Verjamem.

KOSTJA: Poslušaj! Še pred dvajsetimi minutami sem bil tako na psu, da sem skupaj s Pribiljovim in Senečko ugibal in iskal tistega... Manjinega bivšega... znanca. Zdaj pa je to daleč za menoj. Zdaj sem le preživel v sebi malomeščana...

JAKOV: V dvajsetih minutah? Ti si pa tič!

KOSTJA: Pribiljov in Perčatkin sta malomeščana: oba sta se ji odrekla, toda jaz jo ljubim kakor prej... Iskreno si želim poročiti se z njo — moram se, dolžan sem to storiti — Jakov, neizogibno potrebno je, da se oženim.

JAKOV: Če je neizogibno, čemu mi pa potem dokazuješ?

KOSTJA: Sklenjeno. Če mi oprosti, mi pridi čez deset minut čestitat.

JAKOV: Dobro. Samo če se čez pet minut ne prebudi v tebi Lev Tolstoj. (Odide za Rajo.)

KOSTJA: Potrkal bom in ji rekel naravnost in jasno: »Manja, zapisano v preteklosti naj bo izbrisano, zdaj pa se pojdiva podpisat.« (Naredi energično kretnjo, koraka k vili. Pot mu prekriža Pribiljov. Kostja obstane. Pribiljov potrka. Pride ven Manja. Z okna gledata Olga Pavlovna in Karaulov. Medtem ko Pribiljov govori, se Kostja počasi približuje, vse bolj in bolj potrč.)

PRIBILJOV: Marja Sergejevna! Moja ljubezen je močnejša od preteklosti. Prosim vas, bodite moja žena.

KOSTJA: (ostrmi).

OLGA: Vendar je še Bog v nebesih!

PRIBILJOV: Mary, jaz čakam.

OLGA: Marja, odgovori žel!

MANJA: Fjodor Fjodorovič, ne ljubim vas, toda spoštovati vas moram. (Gleda Kostjo.) Ko so me drugi žalili, se odvrčali od mene, če sem jim prišla pred oči, ste vi ravnali kot se sodobnemu možu spodobi. Potrpite nekoliko, potrudila se bom, da bi vas vzljubila. (Mu poda roko.)

OLGA (pride s Karaulovim na teraso): Potrudila, potrudila, kakor da bi bilo sploh mogoče ne ljubiti vas, Fjodor Fjodorovič?

KARAULOV: Fedja, ti si — blesteča osebnost. Nič ne govori — blesteča osebnost. Ti, ti ... (Zadene se ob Kostjo.) Ne zapletajte se mi pod noge, mladenič!

OLGA: Fjodor Fjodorovič — stopimo v sobo, da se malo pogovorimo.

(Laskata Pribiljovu in ga pod roko vodita v vilo. Manja gleda Kostjo postrani in prezirljivo. Pavza. Manja se ponosno vzravna in odide v vilo.)

KOSTJA: Na poti sem že bil ... hotel sem iti ... Ravno sem hotel! ... (Počasi odhaja z odra.)

JAKOV (vstopi z Rajo): Da, v vašem življenju se je marsikaj spremenilo.

RAJA: Ni bilo prav, da sem bila tako odkrita z vami. Močno ste se spremenili. Imela sem vas za resničnega prijatelja.

JAKOV: Jaz sem vsem prijatelj. Visoko kvalificiran specialist za prijateljstvo. Živa blagajna za tuje skrivnosti in doživljanje. Vloge se neprestano množe. Vsi me imajo za računovodjo — za knjigovodjo v srčnih zadevah. Morda pa sem jaz sam v preteklosti v teh stvareh milijonar? Mogoče sem pa tudi jaz vložil vse imetje v neko čudovito podvzetje, pa sem prišel na boben. Sedaj sem še samo blagajnik. Hranim tuje dragocenosti. Le sem z njimi.

RAJA: O čem pa govorite? Ne razumem vas.

JAKOV: Oprostite, Raja. Jaz tudi ne. Toda vse eno sem vaš prijatelj, pobratim. In vse je v najlepšem redu. Jaz ne vprašujem: kdo je tisti? Čemu? Če vas je zapustil — se pravi, da je slab človek. In če vas je zapustil slab človek — z bogom, pa srečno pot. Vse bo še dobro. (Zamahne z roko, da bi jo udaril po plečih, toda zave se in se je samo dotakne.) Sedaj je treba z vami ravnati kakor s stekleno posodo. (Iz vile pride Manja.) Oj, novi vlagatelji gredo! Blagajnik beži. (Odide.)

MANJA (hiti k Raji): Raja, pozabi vse, kar sem ti danes govorila! Ne boj se ničesar! Rodi in smelo živi! Na svetu so novi, široki ljudje, in eden od njih me ljubi. Res, jaz ljubim ... ne, ljubila sem, drugega ... Ah! Danes napišem štirideset strani v svoj dnevnik! Raja, prvič: ti ostaneš pri meni. Kar

molči, prosim te. Drugič: imela boš v svoji stroki zaslužek. Cestni inženjer je. Zame bo vse storil. Sicer bo pa tudi brez mene vse v redu; to je plemenit človek.

RAJA: Hvala. Zelo neprijetno mi je sicer, toda delo res potrebujem.

MANJA (hiti v vilo): Takoj ti ga pošljem. Povedala sem mu.

PRIBILJOV (pride iz vile: Ko se sreča z Manjo, ki gre v sobo, ji poljubi roko, priklama ji in se napoti k Raji. Ko se ji približa, se mu ta prikloni): Ti? Ti? (Ogledujeta se.) Čemu ste tukaj? Če me rabite, bi me lahko poiskali v Moskvi, ali navsezadnje v moji vili.

RAJA: Jaz nisem iskala vas.

PRIBILJOV: Kaj bi radi? Denarja? Saj ste ga odklonili! Ali hočete narediti škandal? Slišali ste, da se hočem ženiti...

RAJA: Z Manjo? Torej vi ste tisti najplemenitejši človek na svetu! Kako ste jo preslepili? Sicer pa, nič čudnega...

PRIBILJOV: Nikogar nisem preslepil in pripravljen sem z Manjo skleniti zakon kjerkoli, magari v cerkvi.

RAJA: Za mesec dni? Ali celo za dva? (Oponaša ga.) »Saj sodobni zakon človeka k ničemur ne veže.« Ne, postavila se bom za Manjo...

PRIBILJOV: Hudiča... Rajička, ne delajte škandala, to je banalno. Prosim vas, pojdite odtod... dobiva se pri moji vili.

RAJA: Čemu neki?

PRIBILJOV: Potem pa pojdite domov ali kamorkoli hočete, samo tukaj ne stojte!

RAJA: Gostila bom pri Karaulovih.

PRIBILJOV: Tukaj? Raja, Rajička, Rajo! Vi ste vendar pametno dekle. Če že hočete, se maščujte, samo lepo vas prosim, potem. Saj priznam, da sem bil do gotove mere malopridnež, deloma tudi podlež, samo pojdite odtod. No, prosim vas! Ah, hu-u-u-diča! Kaj pa stojite tu kot angel-maščevalec? Raja, Rajička, Rajo... (Opazi bližajočo se Manjo.) Ali pa vsaj molčite. Torej tovariš, vse bom uredil; sedaj pa stopite z mano, da vam dam priporočilo za naš oddelek. Pojdiva, tovariš! Pojdiva vendar, tovariš! No, prosim...

RAJA: Kakšen tovariš pa sem jaz vam? Nikar se ne pretvarjajte!

MANJA: Kaj?!

RAJA: Manja, če ga ljubiš, si usmiljenja vredna.

MANJA: Kako? Zakaj?

RAJA: Tudi jaz sem ga imela za širokogrudnega in plemenitega človeka.

MANJA: Torej vi ste tisti? Vi ste jo pustili v takem položaju? In po vsem tem ste si upali priti k meni? Vi — ničvrednež!

PRIBILJOV: Zakaj ničvrednež? V čem je moja preteklost slabša od vaše? Jaz vas jemljem s tujim otrokom. (Pavza.) Ali ste si mogoče mislili, da stopam v zakon nedolžen? Jaz vam tudi

nisem stavil takih trgovskih zahtev. Jaz tudi ne brskam po vaši preteklosti, če pa vi hočete mojo poznati, prosim, ne bom vam je skrival. (Manja naredi kretnjo — hoče ga prekiniti.) Trenotek, prosim. Da, res sva si bila dobra. Nato sva se razšla. Za otroka sem zvedel šele kasneje. Takoj sem ji poslal denar in ji svetoval, naj se obrne na zdravnika. (Manja naredi kretnjo.) Samo trenotek. Raja Aleksandrovna mi je odgovorila, da soglaša s tem, da otroka ne bo, in da ... me ne ljubi več. To pismo sem prejel pred dvema mesecema. Ali je res, ali ne?

RAJA: Res je.

PRIBILJOV: Zakaj ste me torej žalili?

MANJA: Fjodor Fjodorovič, nisem pomislila ...

PRIBILJOV: Manja, Marusja, Margo, kje so vaša načela? Kje je tu svoboda?

MANJA: Oprostite mi!

PRIBILJOV: Kaj bi to! Jaz vas že prevzgojim. Raja Aleksandrovna pa ne more imeti nobenih zahtev do mene. Tu je njeno pismo. (Ko jemlje iz žepa pismo, mu pade na tla Manjin dnevnik.)

MANJA: Moj dnevnik! (Ga pobere.) Moj dnevnik? Pri vas? In vi ste ga brali? Podlež! Ah, podlež! Kakšen ostuden podlež ste!

(Iz vile prihajata Olga Pavlovna in Karaulov. S podstrešja gre Jakov.)

OLGA: Fjodor Fjodorovič, pojdite pit čaj! Z vkuhanim sadjem.

MANJA: Če še kedaj prestopite prag naše vile, vas naženem s palico!

OLGA: Koga? Fjodora Fjodoroviča? Jaša! (Omedleva. Jakov jo pridrži.)

MANJA: Vi ste tat! Poberite se!

KARAULOV (si mane oči): Zbudite me! (Prime se z druge strani za Jakova),

(Pribiljov odide. Njemu nasproti pride Kostja.)

KOSTJA: Fjodor Fjodorovič, moram, moja dolžnost je, priznati vašo vzvišenost. Vi ljubite Manjo globlje in plemeniteje kot vsi ostali. Dovolite, da vam stisnem roko.

PRIBILJOV: Zgubite se, vi ... (Odide.)

MANJA (prihiti h Kostji): Ne podajaj mu roke! Na, beri! (Vrže mu dnevnik in zbeži.)

KOSTJA (stopi k Jakovu): Jakov, kaj se je zgodilo? Jakov!

JAKOV (z eno roko drži Olgo Pavlovno, z drugo Karaulova, in ju vodi k vili): Vse zasedeno! Gremo!

ZASTOR.

(Dalje prihodnjič.)

Spectator:

VPRAŠANJE SREDNJIH SLOJEV

Ta razprava je zaključen del spisa z istim naslovom. Kolikor se tu oziram na domače konkretne razmere, naj čitatelj upošteva, da je bila razprava napisana še v času pred petomajskimi volitvami.

I. Obrtniki in mali trgovci kot sestavni del srednjih slojev in njihovo gospodarsko propadanje.

Danes beremo in govorimo o kapitalu in delavskem razredu, govorimo tudi o kmetih, zdi se pa, da ostaja popolnoma zanemareno vprašanje obrtnikov in malih trgovcev. Razen statistike in poročil o njihovem materialnem položaju, razen objavljanja njihovih zahtev in resolucij ne čujemo v naši progresivni literaturi in sploh v slovenskem tisku skoraj nič o njihovem socialnem mestu in njihovi usodi in bodočnosti. Nekaj osamelih člankov v raznih dnevnikih in kratkih odstavkov v nekaterih sociologijah — to je vse. Teoretično pa obstoji o položaju in vlogi obrtnikov in malih trgovcev zlasti med delavstvom pri nas največja nejasnost.

Obrtniki in mali trgovci so sestavni del srednjih slojev in kadar razpravljamo o njihovem položaju in vlogi in usodi, moramo imeti pred seboj celoto srednjih slojev.

Kdo vse sestavlja srednje sloje?

1. Kmetje. Ti so najmočnejši del srednjih slojev, čeprav jih meščanska znanost in časopisje navadno ne prišteva sem.

2. Obrtniki in malo delovno ljudstvo v mestih, mali trgovci, branjevc, trafikanti in podobni poklici. Male industrije pa ne smatramo za srednji sloj.

3. Svobodni poklici, kakor so v povprečnem zdravniki, zobotehniki, advokati, pisatelji; nameščenci, potniki, agenti, pisarji; uradniki ter upokojenci, učitelji, profesorji, novinarji, igralci, bivši oficirji in podoficirji, financarji ter podobni poklici, ki v glavnem ne opravljajo produktivnih del; mali varčevalci in mali rentniki; slednjič absolvirani tehniki in študentje, ki danes v krizi ne morejo dobiti službe.

Druga in tretja skupina tvorita tako zvano malomeščanstvo; za malomeščana v širšem pomenu besede smatramo tudi kmeta, ki ga potem razlikujemo od »mestnega malomeščana«.

Vsi srednji sloji skupaj sestavljajo znaten del celotnega prebivalstva kapitalističnih, polkolonialnih in kolonialnih dežel, marsikje celo ogromno večino, zlasti pri zatiranih narodnostih, ki ponekod do 90% sestoje iz srednjih slojev, tako da lahko tudi zatirane narodnosti prištevamo k srednjim slojem.

Srednji sloji so tedaj pisana mešanica. Le to jim je skupno: Da so po višini dohodka sredi med bogatimi in revnimi. Tretja

skupina opravlja le potrebno delo, ne pa produktivnega, in je plačana iz večvrednosti, kakor profita, rent, državnih davkov in dohodkov državnih podjetij. Pripadniki te skupine so prav za prav po svojem socialnem odnosu delavci, toda relativno dobro plačani kljub pritisku brezposelnih, tako da se smatrajo za nekaj »višjega«, kajti v gospodarjevem interesu je, da jih s plačo naveže nase, in podjetnikov kredit zahteva, da so njegovi nameščenci dobro situirani. Dela, ki jih vrši tretja skupina, bodo v vsaki družbi bolj ali manj potrebna. Drugače pa je s prvima dvema skupinama, katerih pripadniki spadajo med srednje sloje po svojem položaju v družbeni produkciji in prodaji dobrin (blaga). Zanje je premalo reči samo to, da so »sredi med bogastvom in siromaštvom«; treba je reči tudi: sredi med bogastvom in siromaštvom v modernem času, med buržuazijo in proletariatom po položaju v produkciji in cirkulaciji (obtoke blaga).

Buržuazija in proletariati sta danes dva glavna razreda v kapitalističnih deželah. Proletariat dela v kapitalističnih tovarnah in rudnikih, na železnicah, ladjah in v pristaniščih, na veleposestvih ter poleg sebe preživlja še buržuazijo in veleposestnike. Kapitalistična industrija, promet in veleposestva proizvajajo večino ali vsaj najvažnejše življenjske potrebščine za človeštvo: obleko, obutev, pohištvo, živila, kurjavo in produkcijska ter prometna sredstva. Buržuazija in proletariati ekonomsko lahko živita sama zase brez srednjih slojev ali vsaj brez samostojnih producentov, n. pr. brez kmeta in obrtnika in brez malih trgovcev. Ti pa v današnjih razmerah ne bi mogli živeti sami; in, če bi danes ljudje poskusili živeti brez orjaških tehničnih sredstev, ki jih ima ta čas v rokah kapital, in s samim rokodelstvom in z malimi kmetijami, bi od lakote poginil velik del prebivalstva, ker je za tako preprosto tehniko preveč pomnoženo. Toda razen tega, da moreta kapitalistična industrija in veleposestvo sama zase živeti, tudi še izpodrivata korak za korakom malo industrijo, obrt, malo trgovino in male ter velike kmetije, ker sta tehnično močnejša. To izpodrivanje se vrši že nekaj sto let, od postanka kapitalizma.

Glede na to izpodrivanje in na dejstvo, da vsako napredovanje kapitalizma veča brezposelnost, moremo reči, da so kmetje, obrtniki in mali trgovci zapisani hiranju in propadanju. Tu ne gre za to, da rečemo, kaj želimo in kaj čutimo, kaj je prav in kaj ni prav, kaj je več ali manj vredno priznanja in spoštovanja, temveč zato, da ugotovimo, kako se stvari razvijajo neodvisno od naših pobožnih želja in potreb po zgodovinskih zakonih, ki jih vsebuje obstoječi gospodarski ustroj. To moramo posebej poudariti, da ne bi kdo dejal, da hočemo propad srednjim slojem.

Kapital sam se ne akumulira (veča) samo po poti tehnične premoči ali po »naravni poti«, kakor jo naziva meščanska zna-

nost, temveč še veliko hitreje tudi s pomočjo raznih osebnih okoliščin, ki mu jih omogoča družbena moč današnjega bogastva, namreč družbena moč kapitala. Te okoliščine so zniževanje mezd pod vrednost delovne sile in podaljševanje delovnega časa čez potrebni delovni čas, najemanje brezplačnih praktikantov in vajencev, krivo bilanciranje, goljufije in tihotapstvo, rodbinske zveze, protekcija na raznih mestih. In na drugi strani medalje obrtniki in mali trgovci prav tako ne propadejo zgolj radi čiste tehnične premoči kapitala. V mnogih državah je davčni sistem tak, da razmeroma huje pritiska obrtnike in male trgovce, in ne sme pozabiti, da ima veliki človek v posojilnicah, bankah, javnih institucijah in raznih uradih in drugod mnogo več zvez in da so mu vrata povsod na stežaj odprta. To je ono, kar v splošnem povzroča pri obrtnikih in malih trgovcih, da napačno mislijo, da je glavni in zadnji vzrok njihovega propadanja korupcija, ki se je lahko poslužuje njihov kapitalistični konkurent, in ne njihova tehnična zaostalost.

Poleg tehnične premoči veleobrata je treba upoštevati tudi njegovo čisto trgovsko (komercialno) premoč. Kdor je količkaj pogledal v prakso, ve, kako zahteva prodaja v dobi kapitalistične nadprodukcije izrednega poznavanja kalkulacije in prodajne znanosti, kako včasih ne zadostuje niti izobrazba trgovskih visokih šol, kako je potrebna skrajna specializacija ne samo enega, temveč cele vrste posebnih uradnikov z daljšo prakso, izkušenih in z vsemi mazili namazanih, da najdejo vse mogoče prodajne trike, da odkrijejo v vsakem zakonskem predpisu odprta vrata, da izvedo za razne železniško-tarifne, valutne in davčne predpise morda še prej, kakor so objavljeni, kolikor nimajo čelo vpliva na njih uvedbo. Še prav komplicirana je stvar tam, kjer ima produkcija ali trgovina opravka z uvozom in izvozom; preden človek uravna svoje poslovanje po dosedanjih razmerah, že trči na nove internacionalne ukrepe, ki postavijo vso stvar na glavo.¹

Kako je potem razložiti, da kapital doslej še ni popolnoma izpodrinil malega človeka, da je obrt v marsikaterih panogah in mala trgovina še prav posebno močna in da v mnogih deželah obstojijo kmetje kakor poprej? Na to dejstvo se že desetletja sklicujejo vsi nasprotniki trditve o prirodnem propadanju malega obrata v kapitalizmu, namreč vsi profesorji politične ekonomije na meščanskih univerzah, vsi malomeščanski politiki in teo-

¹ Kot primer opozarjam, kako je novi obrtni zakon sila zamotan in kako se da na vse strani tolmačiti. In obrtnik, ki komaj pride do tega, da bi ga prebral oziroma, da bi ga sploh kupil, naj zdaj prilagodi vso svojo delavnost novim določbam! Za vsako malenkost spet ne more iti v mesto poizvedovat in izgubljal čas. V Sloveniji nima danes niti svoje obrtne zbornice, temveč je prepuščen skupni Zbornici za trgovino, obrt in industrijo, kjer vlada gospoda in njena birokracija in kjer revnega obrtnika in malega trgovca skorajda zbegajo marmorne stopnice s preprogami in sijajne dvorane.

retiki in pri nas na Slovenskem še prav posebno vsi katoliški gospodarski in sociološki pisatelji in v zadnjem času tudi idealistični filozof profesor Veber, odkar se je naveličal raziskavati po ljubljanskem radiju, koliko se da po glasu ugotoviti barva las, ter je začel dokazovati neresničnost zakona o kapitalistični akumulaciji in koncentracij (t. j. da veliki izpodrinejo male), in sicer prav v času, ko še nikdar ni bilo tako velikanske koncentracije kapitala kakor danes.

Življenjska sposobnost in vztrajnost srednjih slojev v kapitalizmu je le navidezna. Učeni profesorji subjektivisti gledajo samo na gole številke v statistiki obrtnikov in kmetov in na to, kako si posamezen človek (subjekt) predstavlja stvari, ne pa kakšne so stvari objektivno (v resnici in neodvisno od posameznikovega predstavljanja in čuvstvovanja); zato ne vidijo, kako postaja življenje samostojnih producentov in malih trgovcev vsako desetletje ali bolje povedano vsako leto relativno in absolutno preprostejše, bednejše, kako marsikateri obrtniki in mali trgovci garajo od ranega jutra do pozne noči vštevši nedelje in praznike in kako naprezajo vso svojo družino ter morajo vrhu tega stikati še za postranskimi zaslužki, podporami in krediti.

Pač obstoji še cela vrsta obrti, ki se drži kolikor toliko vztrajno; to so tiste obrti, v katerih vsled njihove tehnične narave industrija še ne more konkurirati, kakor n. pr. kleparska, mesarska, brivska obrt, dimnikarstvo, krovstvo, sedlarstvo, modistični saloni, pekarstvo na deželi, slaščičarstvo in podobno. Toda prvič to niso bistvene, najvažnejše, temeljne panoge narodnega gospodarstva in drugič se tudi tukaj že kaže moč kapitala in njegovo izkoriščanje, tako n. pr. neposredno pri podeljevanju (ozir. nepodeljevanju) kredita in v pobiranju visokih obresti v bankah; dalje v tem, da številni pomočniki ne morejo otvoriti samostojne obrti in delajo na svoj stari rokodelski način pri podjetniku-kapitalistu (velike mestne mesarije, pekarnice, bravnice in podobno); ti moderni manufakturni (rokodelski) srednji in veliki obrati so pač cenejši, kakor če posamezen rokodellec samostojno dela, imajo boljše in lepše, udobnejše lokale, lahko hitreje postrežejo in delajo za plačilo v obrokih in na večmesečen kredit, česar ne zmore reven obrtnik in tak, ki nima nobenih zvez. Posredno pa kapitalistična država obremenjuje srednje sloje z visokimi davki, ki se jim ne morejo in ne znajo tako izogniti, kakor se jim izogiba kapitalistična veleindustrija; dalje srednji sloji neprimerno težje prenašajo indirektno davke (trošarino na živila itd.), ker jih v razmerju s svojimi nizkimi dohodki plačujejo več kakor veliki kapitalisti, posamezen obrtnik potroši večji del svojih dohodkov za sladkor, kavo in sol kakor posamezen milijonar; razen tega pa vsi srednji sloji trpe od padanja kupne moči konzumentov, povzročenega po kapitalističnih gospodarskih krizah, po brezposelnosti proletariata.

Tako so posredno prizadeti od kapitalizma tudi samostojni poklici, kakor povprečno (in zlasti novi) advokati, zdravniki, zobotehniki, pisatelji, umetniki in razni poklici, ki so odvisni od višine dohodkov širokih ljudskih mas. Prizadeta je doštudirana srednješolska in akademska mladina, ki težje najde zaslужka v svobodnih poklicih, v industriji in trgovini in končno tudi v državnih službah; s tem so ponovno prizadeti spet srednji sloji, ki imajo preživljati mase brezposelne dorasle in doštudirane mladine, tako da se njihov položaj še od te strani slabša.

Ali je mogoče govoriti o življenjski sposobnosti kakega poklica v danem socialnem redu, če se je treba za vsakdanji kruh mučiti od zore do mraka, če je treba zapadati v vedno večje dolgove, v poravnave in konkurze, preživljati se s pomočjo vseh mogočih starih rezerv, s prodajanjem v starine in zastavljalnice, če se je treba odpovedovati dosedanjim užitek ter s prisilnim običajnim meščanskim hvalisanjem prikrivati svoj bedni položaj. Na tako postavljeno vprašanje naj bi odgovarjali učeni gospodje profesorji in filozofi.

Razen kratkega presledka v desetletju pred svetovno vojno, ki je nastal radi povečanega imperialističnega izkoriščanja v kolonijah, se je od postanka kapitalizma gospodarski položaj srednjih slojev včasih hitreje, včasih počasneje, včasih relativno, včasih tudi absolutno slabšal. Zlasti od nastopa zadnje svetovne gospodarske krize pa se je položaj kmetov kakor mestnega malomeščanstva posebno hitro in močno poslabšal (kar pa ni zdramilo skoro nobenega od profesorjev, ki govore o življenjski sposobnosti srednjega sloja v kapitalizmu). To poslabšanje nam slika znamenit proučevalec konjunktur tako:

Samostojnim rokodelcem, gostilničarjem, malim trgovcem, zdravnikom, se je dohodek katastrofalno zmanjšal, in sicer v prvi vrsti radi obubožanja proletariata, ki tvori glavno in osnovno maso njihovih kupcev in odjemalcev. V najbolj naprednih kapitalističnih državah jim vedno večja konkurenca zadrug, trgovskih hiš, neposredno preskrbovanje konzumentov iz kapitalističnih pekarn, mlekarn itd, odjemlje večji del skrčenega trga. Večina samostojnih malomeščanov je zašla v vedno večje dolgovno suženjstvo kapitalu in bankrotirala. V Nemčiji in Avstriji, kjer so ti pojavi posebno ostri in pogosti, so postala silno priljubljena fašistična gesla »odprava obrestnega suženjstva«, »odprava trgovskih hiš« — poleg drugih zahtev, kakor znižanje davkov, odprava socialnih dajatev, podelitev cenene kredita, odprava obrtnih velepodjetij, poddržavljenje bank... Še bolj katastrofalen je postal položaj samostojnih srednjih plasti, tako zvanega »novega srednjega stanu«. Kriza je vrgla mase inženjerjev, kemikov in tehnikov iz obratov. Racionalizacija pisarniškega dela je vrgla mase nameščencev na cesto. Dočim naglo rastejo izdatki za oboroževanje, nima kapitalizem nobenega denarja za kulturne namene; učitelji in znanstveni delavci v masah izgub-

ljajo delo. Tisti pa, ki so ostali v službah, so si morali dovoliti močne redukcije plač. Ker manjka denarja, učitelji n. pr. včasih celo leto ne dobijo plače ne samo v takih deželah, kakor so Kitajska in Romunija, temveč tudi v Chicagu in v drugih velikih mestih Amerike. Desettisoči diplomiranih so veseli, da se morejo preživljati z najbolj preziranimi deli kot cestni pometači, priložnostni delavci, natakarnji in podobno.

Znano je, kako je gospodarska kriza udarila delavce. Toda radi svoje miselnosti se srednji sloji čutijo še huje prizadete. Obubožani inteligent, obrtnik, trgovec, ki se čuti socialno višjega, ki ima tako zvan čut stanovskega ugleda ter mu je ta ugled pogoj za dobro poslovanje in ki ima čut svojih posebnih kulturnih in socialnih dolžnosti, se čuti v mnogo bolj obupnem položaju. Ne ve, kaj bo od danes do jutri. Življenje postane pekel. Družinske sreče ni več; kajti kamor pride beda, se ž njo priseli prepri.

2. Kakšna je bodočnost srednjih slojev?

Po navadi postavljajo to vprašanje tako na splošno, toda postaviti ga je treba dialektično, to se pravi, ozirajoč se na realne razmere v določenem zgodovinskem času: Kakšna je bodočnost srednjih slojev v kapitalizmu? V splošnem slišimo dva glavna odgovora:

1. Prvi trdijo, da so srednji sloji v kapitalizmu življenja sposobni. To bi pomenilo, da jih kapitalizem n u j n o, sam po sebi ne uničuje, da lahko živi obrtnik poleg industrijca, n. pr. čevljar poleg Batine tovarne, krojač poleg Tivarja, gostilničar poleg menz in javnih kuhinj, privatni zdravnik poleg bolniških blagajn in privatnih zdravniških podjetij, dalje da imajo pomočniki v neomejenem številu možnost samostojnosti in da jih brezposelnost industrijskega delavstva in obubožanja kmeta ne prizadeva.

Pristaši tega naziranja zahtevajo, da se dajo vsi pogoji, ki bodo omogočili zdrav in neoviran razvoj močnih srednjih slojev; pri tem pa niti v dejanju niti v besedah ne nastopijo ali vsaj resno ne nastopijo za odpravo kapitalizma, temveč ga naravnost ali posredno podpirajo in se postavljajo na načelo privatne lastnine produkcijskih sredstev, iz katere izvira kapitalizem.

V to prvo skupino spadajo vsi meščanski sociologi in politiki, predstavitelji Cerkve in klerikalizma ter končno fašisti vseh barv; to je popolnoma razumljivo, ker je obstoj zdravih in močnih srednjih slojev v življenju v interesu kapitala. Klerikalni meščanski list »Slovenec« piše v uvodniku dne 10. nov. 1934:

»Srednji stan, kakor ga je poznala Evropa pred vojno, je hranil v svojem jedru še vse bistvene osobine svoje prvotne srednjeveške strukture: solidno eksistenco trgovca, rokodelca in tudi malega obrtnika in kmeta; dalje tesno sodelovanje in največkrat združenje v eni osebi osebnega dela in lastnega kapi-

tala; končno zmerni dohodki in srednja posest... resnična socialna politika (bi) morala v prvi vrsti obstojati v skrbi za zdrav srednji stan. Zakaj? Ker je srednji stan tako gospodarsko kot socialno najbolj soliden temelj države.« (»Slovenec« je tu hotel reči »meščanske države«, kajti sociologija in zgodovina doslej še ne poznate države, ki bi imela nalogo ščititi hkratu vse nasprotujoče si družbene razrede in hkratu vse družbene rede, primerne posameznim, od teh nasprotujočih si razredov; lahko bi pa še dostavili, da so srednji sloji socialna baza stare, iz srednjega veka izvirajoče družine in njej odgovarjajoče miselnosti in zato morejo biti najbolj solidna baza Cerkve.) Značilno piše »Slovenec« dne 1. decembra 1934: »Boljši je za državo zdrav obrtniški stan, ki se lepo razvija v srednji stan in postaja eden izmed stebrov države, kot pa velika industrija, ki je poleg tega še v rokah tujega velekapitala,² ki samo hlepi po čim večjem dobičku in ustvarja iz naših delavcev nezadovoljne proletarce, ki postanejo po sili razmer najhujši nasprotniki obstoječega družabnega reda.«³

Zagovorniki prvega odgovora pač ne morejo iti preko statistike, ki kaže, da gre pot srednjih slojev navzdol. Toda oni hočejo ublažiti statistiko in z občudovanja vredno vztrajnostjo iščejo novih možnosti za srednje sloje samo zaradi »srednjega stanu«, ki naj bi tvoril močan del celotnega prebivalstva. To se pravi: Ni jim le do tega, da se določen del prebivalstva lahko preživlja, da ima dovolj stalnih dohodkov, da je srečen, temveč predvsem in v glavnem do tega, da se določen del prebivalstva preživlja za vsako ceno kot današnji srednji stan, na način današnjega srednjega stanu. Zato se pristaši prvega odgovora oklepajo vsake začasne rešilne vejice, kjerkoli jo zapazijo. Tako »Slovenec« na istem mestu z zadovoljstvom ugotavlja, da je industrializacija poleg izpodrivanja rokodelstva »na drugi strani ustvarila tudi nove možnosti za rokodelsko delo (primerjaj popravljavnice za avtomobile itd.).«⁴ Dalje: »Poleg tega so rokodelci sami uvideli, da se morajo s strojem boriti le s strojem in so začeli v veliki meri uvajati strojno delo.« To je mogoče v prvi vrsti v zadrugah in zato pri nas tako kleri-

² Na Nemškem, Angleškem, Francoskem in v Ameriki je vsa veleindustrija v rokah domačega velekapitala in vendar niso tam razmere prav nič drugačne. — Op. pis.

³ Tudi kmečko vprašanje v današnji Nemčiji je rešeno z enakega vidika. Za 54% obdelane površine velja »zakon o dednih posestvih«, kjer se posestvo ne sme razdeliti in ga podeduje najstarejši sin; vsi ostali otroci torej lahko postanejo proletariat ali brezposelni reveži, glavno je, da se obdrži določena plast posestnikov kot steber režima. Tudi vprašanje povišanja cen kmečkih pridelkov je rešeno tako, da imajo od tega korist poleg agrarcev le večji posestniki. Seveda vsi ti ukrepi silno pospešujejo diferenciacijo na vasi (razredne razlike).

⁴ V svoji »Sociologiji« na str. 115 piše profesor mariborskega seminšča dr. Jeraj: »Tudi rastoča nezaposlenost ni neizogibno dejstvo,

kalna politika in v zadnjem času »Jugoslovanska akcija« kaže na produktivne obrtne zadrage kot na rešitev.

2. Drugi trdijo, da kapitalizem ne more drugače živeti, kot da uničuje mali obrat in proletarizira srednje sloje. Poleg tega, da zgoraj omenjene zahteve prvih po ohranitvi sedanjih srednjih slojev pomenijo tehnični zastoj in nazadovanje, trdijo pristaši drugega odgovora, da so zahteve prvih v kapitalizmu neizvedljive, ker so na poti kapitalističnemu gospodarskemu razvoju in da jih kapitalizem nikdar ne more izpolniti, ker bi s tem sam sebe zatiral. Dosledni marksizem, ki ugotavlja tako objektivno, od naših želja neodvisno stanje in razvoj, govori srednjim slojem neženirano in odkrito v obraz, da so v kapitalizmu pod vsakim pogojem obsojeni na pogin in da so tudi obrtne zadrage, ki utegnejo včasih biti le zasilna pomoč, zapisane propadu. Bodočnost pripadnikov srednjih slojev potem ne bi bila v boju za svoj sedanjí srednjeslojski obstoj in poklic, ki spadata v preteklost, temveč v boju za svojo splošno človeško eksistenco, v skupnem boju z delavskim razredom proti kapitalu in za drugačno, boljše eksistenco v socializmu. Ker pa od jutri nihče ne more že danes živeti, naj bi se po drugem odgovoru srednji sloji skupaj z delavskim razredom borili za to, da se vsa bremena kapitalizma prenašajo na kapital, da se srednji sloji razbremenijo, kolikor je to pač v obstoječih razmerah mogoče, da se propadajočim obrtnikom dajo podpore in da se pri skrajšanem delovnem času dajo propadlim obrtnikom službe v industrijskih veleobratih in pisarnah, ki odgovarjajo njihovim sposobnostim, in da se jim omogoči prehod v novo eksistenco brez njihovega telesnega in duševnega propadanja in hiranja, temveč da propada kvečjemu njihov srednjeslojski način eksistence v malem obratu, in da se jim dá druga, človeka vredna in zagotovljena eksistenca. Taka politika bi zvezala srednje sloje z delavskim razredom.

(Konec prihodnjič.)

Stroji odjedajo delavcu kruh, a povzročajo vedno večjo diferenciacijo kulture. Iz gospodarskih preosnov se porajajo novi stanovi, novi viri zaslужka zažuborijo za brezposelne mase. »Kako utegnejo novi stroji, ki v eni panogi izpodrinejo delavce, istočasno v drugih povečati povpraševanje in produkcijo, o tem govori Marx v »Kapitalu« na str. 126 do 134 slovenske poljudne izdaje; o tem pa, kako akumulacija (kupičenje) kapitala v splošnem večja proletarizacijo in obubožanje, na str. 157—178. Obubožanje narašča kljub vsem »novim stanovom«, kajti v vseh teh novih poklicih se prav tako koncentrira kapital, ki izpodrine malega človeka. Najnovejši stan, ki je »zažuborel« za brezposelne in ki je zlasti močan v fašističnih deželah, kjer »brez dela ni jela«, je agentiranje in krošnjarjenje po hišah in uradih: dr. Jeraju lahko povedo tako brezposelni kakor tudi mali trgovci, kako so veseli te zažuboritve.

Zapiski

Za proslavo 25 letnice smrti L. N. Tolstega, ki bo dne 20. nov. 1935, se vrše v Moskvi obsežne predpriprave. Pisateljsko združenje je v ta namen postavilo poseben odbor, čigar častni predsednik je M. Gorkij in ti-le člani: I. Luppol, Bonč-Brujevič, akademika Saveljev in Orlov, pisatelji Vs. Ivanov, Veresajev, Leonov, Fadejev in dr. Praznovanje se bo pričelo 19. novembra z otvoritvijo razstave v muzeju Tolstega in z obiskom nekdanjega njegovega stanovanja v Moskvi. Dne 20. novembra bodo v dvorani Zvezne palače priredili svečano sejo, slovesno predavanje pa bo imel I. Luppol o temi »Tolstoj in sedanjost«, nato bodo posamezni pisatelji pripovedovali o svojih srečavanjih s Tolstim, končno bo Bonč-Brujevič govoril o novejših izdajah Tolstega. Dne 21. in 22. bodo šli moskovski pisatelji in kulturni delavci v Jasno Poljano, kjer si bodo ogledali razstavo »Jasna Poljana nekdanj in danes«. Ob jubilejnih dneh bo izšlo 8 nadaljnjih zvezkov velike akademične izdaje Tolstega, kakor tudi več posameznih njegovih del v ogromnih nakladah. Poleg tega pa bo tudi izšla zbirka Iljinovih spisov o Tolstem v 100.000 izvodih. Končno bo objavil muzej Tolstega obširno zbirko po večini še nepoznatih njegovih izrekov o umetnosti in literaturi, kakor tudi drugo važno gradivo, medtem pa še 40 njegovih pisem na Ljeskova, Polonskega, U. Sinclair-a, neko njegovo neznano pesem in eno varianto spisa o Gogolju. Dela Tolstega so v povojnih letih izšla v 11 milijonih izvodih. L. 1927 n. pr. je izšlo 199.000 izvodov. 1933. leta 530.000 izvodov, 1935. leta pa 712.000 izvodov. Zdaj izide nova izdaja v 9 zvezkih.

*

Mihail Bulgakov, pisec »Bele garde«, sedanji dramaturg moskovskega umetniškega gledališča, je dovršil novo gledališko delo o Puškinu. To delo bodo predvajali v moskovskem gledališču Vahtangova. Narodno gledališče v Ljubljani bo letos uprizorilo njegovo dramo o Molièreu. V drami prikazuje Molièrea kot človeka in pisatelja, ki se je moral boriti z vsem okoljem, zlasti pa nazorno prikaže B. v svoji drami, kako je takratni francoski klerikalizem preganjal Molièrea radi njegove drame o svetohlincu »Tartuffeu«, ki jo je v slovenščino prevedel O. Zupančič (izšla v založbi »Hram«). Pred dvema sezonama jo je z uspehom uprizoril pri nas režiser dr. Gavella. Drama je zlasti danes zelo aktualna.

*

V moskovskem muzeju je bila pred kratkim razstavljena slika, ki prikazuje sodni dan s pesnikom Lermontovim in gledališko igralko Semjonovo med grešniki. Zdaj pa so odkrili v okolici Kursk-a še znamenitejšo sliko. Prav tako predstavlja tudi ta sodni dan, med grešniki pa niso le ruski pisatelji kot Pleščejev in Saltykov-Ščedrin, temveč tudi Anglež Shakespeare. Sliko bodo kmalu prenesli v Moskvo in jo razstavili v muzeju.

*

Da se Rusi zanimajo tudi za meščansko literaturo ostale Evrope, bomo spoznali po najnovejših podatkih moskovskih knjižnih založb. Največ prevajajo dela iz francoske literature. Od poslednjih 31 prevodov v ruščino jih odpade 11 na francoske, 7 na nemške, 5 na angleške, 3 na španske, 2 na latinske in 1 na danske, poljske in italijanske knjige. Iz francoske literature so prevedli: L. Moussinac: Manifestation interdite (Prepovedana manifestacija); R. Rolland: La mort d'un monde (Smrt sveta) in Musiciens d'autrefois, Aucassin et Nicolette; A. Gide: Page de journal (Stran dnevnika); L. Aragon: Les cloches de Bâle (Bazelijski zvonovi); Balzac: Novele; Daudet: Tartarin de Ta-

rascon. Iz nemške literature: Goethe: Potovanje po Italiji in Torquato Tasso; Thomas Mann: Der Zauberberg; Fichte: Über die Bestimmung des Gelehrten; Plivier: Der 10. November. Iz angleške: Buck: Sinovi; London: Pripovedke; Twain: Nebeška vožnja kapetana Stromfilda in Ugrabljenje belih slonov. Iz Španske: I. E. Riviera: Prepad; Ibáñez: La barraca; J. Arderius: Campesinos. Iz latinske: Bacon: Novum Organum scientiarum; Spinoza: Tractatus theologicus-politicus. Iz danske: Erling Kristensen: Stodder kongen (Beraški kralj). Iz italijanske: Leonardo da Vinci: Izbrana pisma. Iz poljske: Stande: Pesmi. Iz navedenega je razvidno, kako se ruski bralec zanima za velika dela preteklosti, predvsem za meščansko klasično literaturo. To je povsem razumljivo, kajti meščanska klasična literatura je v nasprotju z večino meščanske literarne produkcije danes prepojena z duhom in borbo meščanskega razreda, ki se je boril proti okostenelemu fevdalizmu.

*

Voskovec in Werich, znana ustanovitelja in voditelja nedavno opuščenega praškega satiričnega gledališča »Osvobozeni divadlo« — v Ljubljani smo pred kratkim videli njun izvrstni film »Hej rup« — sta predelala »Svetovni labirint« Komenskega (Comenius) za oder. Upriporili ga bodo (z Ježkovo glasbo) za božič v Stanovskem gledališču. To delo si predstavljata kot veliko gledališko delo, v katerem bosta obdržala satirično ost Komenskega, tudi posodobila ga bosta ter ga osvobodila prvotne čiste verske podlage. Komenskega neumiljeno, kritično gledanje na »civilizirani« svet bi po možnosti ohranila. Za zunanjo obliko pa sta se predelovalca potrudila, da bo delo učinkovalo kolikor mogoče dramatično. Zadnja poročila tudi pravijo, da bosta spet otvorila svoje gledališče, ki bo nosilo ime »Divadlo Spontané« (Zvezano gledališče).

*

Francoski pisatelj Louis Aragon, avtor romana »Bazelski zvonovi«, v katerem popisuje med drugim tudi borbo za mir na bazelskem kongresu II. internacionale (pred vojno), je izdal knjigo »Pour un réalisme socialiste« (Paris, 1935, Denoël et Steel). V knjigi obravnava vprašanje socialističnega realizma, o katerem so veliko debatirali že na lanskoletnem ruskem pisateljskem kongresu. Knjiga obsega njegovo lastno in tuje mišljenje: njegova predavanja »Od Alfreda de Vigny-a do Avdejenka«, »John Heartfield in revolucionarna lepota«, newyorško predavanje s kongresa Johna Reed-kluba, »Realist Hugs«, »Povratak k bitnosti«, nato izreke ruskega pesnika Bezymenskega, Bruna Jasienskega in Avdejenka, avtorja znane knjige »Ljubim«. Iz te neprisiljene, temperamentno izvedene izpovedi za socialistični realizem lahko bralec dobi novo gradivo za razumevanje sodobnih progresivnih literarnih struj. Prav tako je knjiga važna kot manifest, kot literarno historičen dokument našega časa, zlasti za zapadno-evropsko literaturo.

*

Na občnem zboru Prosvetne zveze, ki jo je prejšnji režim preganjal in razpusil, je v debati predlagal akademik Žebot Ciril naslednji protest, kakor poroča »Slovenec« z dne 18. okt. 1935:

»V slovensko narodno gledališče se v zadnji dobi tako po sestavi repertoarja kot po načinu režije uvaja marksistično-destruktivna tendenca. Zbor slovenske katoliške prosvete, ki je dolgo vrsto decenijev in v najnevarnejših razmerah kot edina branila in ohranjala pravo slovensko narodno kulturo, najodločneje protestira proti naraščajočemu kulturnemu boljšeizmu v našem narodnem gledališču. Slovenska katoliška prosvetna organizacija je trdno prepričana, da ima do tega

protesta polno upravičenost po svojem preteklem in sedanjem kulturnem delu. Slovensko gledališče je narodna last, zato mora služiti zdravi narodni kulturi in nje oplemenitenju, ne pa jo rušiti in zastrupljati. Zato opozarja zbor slovenske katoliške prosvete merodajne faktorje, naj store svojo narodno dolžnost!

Predlog je bil soglasno sprejet z navdušenim pritrdjevanjem. Vodja zborovanja g. prof. Mlakar, g. dr. Fajdiga in g. dr. Pogačnik so predlog še dopolnili z zahtevo po jasni in odločni idejni kritiki. Katoliški tisk, predvsem oni, ki je namenjen širšemu ljudstvu, mora način svoje dramske in literarne kritike v tem smislu reformirati. Tudi ta dopolnilni predlog je bil navdušeno sprejet. Občni zbor je nato oba predloga združil v enotno resolucijo in postavil zahtevo, da se morajo misli resolucije takoj izvesti.◀

*

»Prager Presse« je pred kratkim poročala, da je bilo v Čehoslovaški 1934. leta 4544 samomorov. Pri tem ponesrečeni samomori niso vračunani Po ugotovitvi slučajev jih je 40% iz bede in stiske, 30% iz nesrečne ljubezni, ostali iz neznanih vzrokov. Na vsak dan v letu pride tako nič manj ko 12 samomorov. To je samo v Čehoslovaški; kakšne porazne številke bi neki dobili, če bi vzeli v poštev vso Evropo ali pa vso zemljo sploh...?

*

Prihodnje leto bo preteklo 45 let, odkar je začel izhajati v Ljubljanskem Zvonu Tavčarjev roman »4000, času primerna povest iz prihodnjih dob«. To je nekakšen utopističen roman, ki prikazuje življenje Slovencev, zlasti pa Ljubljano leta 4000. Roman je še vedno aktualen.

Priznati je treba, da je to najostrejši in najboljši slovenski satirični roman, ki obravnava dnevno politično življenje Slovenije. Prežet je sicer z liberalno tendenco, toda njegov liberalizem je tukaj duhovit in borben in ne bilo bi napak, če bi kdo izdal popularno novo izdajo z ilustracijami, kar bi knjigo zelo poživelo. Niko Pirnat bi bil zato naravnost izvrsten. Poleg tega pa bi se taka izdaja zelo spodobila že v spomin pisatelja Tavčarja, ki je v njem pokazal svoj največji idejni in hrabrostni napor. Knjiga bi lahko izšla v več tisoč izvodih, zato da bi bila cenejša, kajti čitateljski krog, ki bi zanjo prišel v poštev, bi bil danes zelo velik. — Tavčar se je v l. 4000. prebudil iz smrtnega sna in se napolnil, da obišče svoje rojake, zlasti pa stolno mesto Ljubljano, kateremu je več let županoval. In zdaj začne pripovedovati, kaj je vse pri tem obisku doživel. Ljubljana se je izredno razvila, saj je imela več kot 2000 let časa za to. Eden izmed prvih ljudi, ki jih sreča takoj po prihodu v Ljubljano, je vseučilišni profesor, ki predava na vseučilišču Sv. Simplicija. Življenje kulturnega delavca, kakor bi naj bil vseučilišni profesor, je precej drugačno, kakor smo ga bili vajeni. Citiramo zanimivi odlomek:

»Kaj predavaš?«

»Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče Svetega Simplicija!«

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam: »Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?«

»Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden dni mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapitelskem polju kadar hočem.«

»To repišče je torej kapitelsko polje?«

»Tako je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!«

»Obuvalo ti tudi ni najboljše!« sem pristavil.

»Vidiš, to so res posebne sitnosti!« mi odgovori. »Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rektor magnificus — tisti, ki tako smešno predava o sandalah svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo. Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo ni čevljarjev, ni usnja na svetu!«

Priznal sem mu, da mu je v tem oziru usoda dokaj žalostna.

»Sicer pa človek izhaja prav lahko,« mi zatrjuje, »tem laže, ker imam postranskih dohodkov!«

»Kakšni dohodki so to?«

»O velikih praznikih,« mi odgovori, »zvonim v stolpu Sv. Nikolaja, kar mi na leto donaja nekaj lir. Vendar je že tudi v tem slabše!« pristavi zdihovaje.

»In kako to?«

»Kako to? Ker se že do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu Sv. Nikolaja!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, še doda: »In tako se nam krade kruh, nam, ki smo vendar stari in izkušeni učenjaki!«

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje in že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so hodile po tem ozidju. Stopila sva na most, ki se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposrednje pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so vpreženi štirje tolsti konji, ki so s kopiti teptali po prahu, da se je dvigal kar v oblakih. Profesor z vseučilišča sv. Simplicija se ponižno umakne, se globoko prikloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bliščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma prav, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostru povelja in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

»Kdo je bil ta dostojanstvenik?« vprašam radovedno. »Izkazujejo mu vojaške časti!«

»Velika in imenitna glava!« mi odgovori profesor vseučiliški. »Cerkovnik pri sv. Nikolaju je in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod in samo Bog ve, ali sem se mu priklonil dovolj globoko!«

»Ž dostojanstvom generala!« se začudim.

»Da! Da! In z dohodki generala!«

»Čudna, čudna zemlja!« sem premišljal, »ko sem leta 4000. po Kr. r. poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata bele naše Ljubljane!« (Od str. 262—264 prve izdaje Tavčarjevih zbranih spisov. V zadnjih letih so izšli Tavčarjevi spisi v novi zdaji z uvodi dr. Prijatelja, ki je novo izdajo tudi uredil. Izšli so pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani.) Tavčar pripoveduje v romanu tudi o tem, kako so l. 4000. »slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij Franceta Prešerna« itd. itd. itd.

*

Profesor pariške univerze Marcel Prenant je izdal knjigo »Biologija in marksizem« (»Biologie et Marxisme«, Paris 1935. — Editions Sociales Internationales). Pisatelj primerja današnje izsledke biologije z znanstvenimi tezami, ki sta jih postavila Marx in Engels in pride pri tem do zaključka, da so biološke osnove marksizma ostale v preteklih petdesetih letih neomajane in trdne ter se povsem krijejo z moderno biologijo. Ugotavlja, da materialistična dialektika omogoča zadovoljivo sintezo današnjih eksperimentalnih možnosti. V prvem delu knjige podaja biološke osnove marksizma, v drugem delu pa preizkuje marksistične metode v zvezi z biološkimi problemi, kakor so podedovanost, razvoj itd.

*

Takoj plačajte naročnino za
„Književnost“

Širite
„Književnost“

Naročajte
„Književnost“

Dne 19. oktobra 1935 je dr. Stelè otvoril razstavo slikarja in kiparja Franceta Kralja v Jakopičevem paviljonu. Kralj razstavlja svoja najnovejša dela, med katerimi vzbujajo gledalčevo pozornost zlasti »portreti« Ljubljane. Kot kronisti beležimo, da je otvoritvi prisostvovala peščica ljudi, ki ni dosti preseгла številke 20. In še med temi so bili nekateri stanovski tovariši, poročevalci, zastopnik mesta Ljubljane, zastopnik Narodne galerije itd. Zelo se je opazilo, da otvoritvi niso prisostvovali zastopniki slovenskih katoliških umetniških krogov (edina izjema je bil g. dr. Stelè). Govorilo se je, da je France Kralj še vedno v nemilosti pri njih, čeprav razstavlja mnogo svetniških in božjih skulptur. V nemilost je baje padel zaradi svoje knjige »Moja pot« ki je izšla pri liberalni Tiskovni zadrugi. V knjigi namreč povsem odkritosrčno in brez vsakega olepšanja pripoveduje nekatere dogodke z kmečkega življenja in pravi, da je njegovo pripovedovanje preveč »po veselo-vinogradniško...«. Ker je pisal resnico, se je pregrešil zoper »moralo« in laž.

Pred kratkim je dospel v Sevillo ameriški filmski režiser Cecil B. Mille, ki je skušal na licu mesta dognati podrobnosti iz življenja sevillskih cigararic, kakor je bila »Carmen«, ki jo je opisal Merimée, in za opero uporabil Bizet. Ob prvi uprizoritvi te opere v Parizu so se gosposki krogi škandalizirali nad to opero, ker so jo uprizorili v realističnem stilu, to se pravi, da so cigararice pokazali v slabih oblekah, kot navadne delavke, kar v resnici tudi so. Zato so nekaj let pozneje pri novi uprizoritvi to spremenili. Carmen so oblekli v lepo obleko, socialno okolje povsem zabrisali in gospoda je bila zadovoljna, kajti resničnost življenja je bila zatrta. In od takrat do danes ima občinstvo povsem napačne pojme o življenju sevillskih cigararic. Ko je pred leti v Ljubljani skušal režiser Kreft to napako popraviti in slediti originalu, so se seveda tudi pri nas našli ljudje — pardon — gospodje, ki se niso mogli sprijazniti z realistično režijo. Zdaj je ameriški režiser na lastne oči videl, da je življenje cigararic daleč od tiste lažne romantike, ki jo prikazujejo v opernih uprizoritvah. Ko je ob šestih zvečer stal pri izhodu tovarne, so šle mimo njega stare, izmzgane delavke, sivolase, v rokah torbice z lončki in termos-steklenicami. Resničnost življenja se mu je pokazalo v vsej luči — podobna slika, kakor če človek ob peti uri opazuje, kako gredo ljubljanske cigararice iz tobačne tovarne.

TISKARNA „SLOVENIJA“ ^{D. Z.} _{O. Z.}

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd.

TELEFON 27-55

Zaloga beležnih koledarjev.

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Štev. čekovnega računa »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 16 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka stane 10 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavnik Albert Kolman.